

Ministerstwo Edukacji Narodowej

**Program rozwoju oświaty polskiej za granicą
i oświaty polonijnej na lata 2009-2011**

materiał do dyskusji

Warszawa, kwiecień 2009

I.	Wstęp	4
II.	Sytuacja szkolnictwa polonijnego i oświaty polskiej za granicą	6
1.	Polacy za granicą	6
2.	Szkoły polskie i polonijne za granicą	8
3.	Programy nauczania	11
A.	Stan aktualny.....	11
B.	Problemy mające wpływ na opracowanie programów i systemu merytorycznego wsparcia szkół za granicą.....	12
4.	Nauczyciele w szkołach polskich za granicą i w szkołach polonijnych	15
5.	Podmioty działające na rzecz oświaty polonijnej i oświaty polskiej za granicą	17
A.	Organy administracji publicznej.....	17
B.	Organizacje pozarządowe działające w Kraju	20
C.	Organizacje pozarządowe działające za granicą	23
D.	Kościół Rzymskokatolicki.....	25
E.	Organy administracji publicznej innych państw	25
6.	Podstawy prawne oświaty polonijnej i oświaty polskiej za granicą	26
III.	Analiza szans i zagrożeń	30
IV.	Wizja.....	33
V.	Cel główny i priorytety	34
1.	Dostosowanie instytucji oświaty polskiej za granicą i oświaty polonijnej do aktualnych potrzeb Polaków poza granicami Kraju	35
A.	Budowa nowego modelu nauczania w języku polskim poza granicami Kraju.....	35
B.	Opracowanie specjalnej podstawy programowej	37
C.	Poprawa warunków współpracy polskich instytucji oświatowych z partnerami społecznymi za granicą.....	38
D.	Wsparcie materialne i organizacyjne dla rozwoju społecznych inicjatyw oświatowych.	40

2.	Zapewnienie wysokiej jakości przygotowania merytorycznego i metodycznego nauczycieli uczących języka polskiego i w języku polskim za granicą.....	41
3.	Promocja języka polskiego i nauczania w języku polskim za granicą.....	42
A.	System certyfikowania znajomości języka polskiego.....	42
B.	System promocji języka polskiego i polskiej oświaty za granicą.....	43
4.	Nowoczesne technologie edukacyjne.....	44
5.	Koordinowanie rozwoju oświaty polskiej za granicą i oświaty polonijnej	45
A.	System ewidencji polskojęzycznych instytucji oświatowych za granicą	45
B.	Monitorowanie działań związanych z rozwojem polskojęzycznej oświaty za granicą	46
VI.	Harmonogram działań na lata 2009 – 2011.	47
VII.	Aneks – tabele i wykresy	51

I. Wstęp

Od momentu odzyskania niepodległości w 1918 roku władze Rzeczypospolitej Polskiej konsekwentnie pomagają rodakom żyjącym na obczyźnie w podtrzymywaniu tożsamości narodowej. Przed II wojną światową współpracą z organizacjami oświatowo-kulturalnymi na obczyźnie zajmował się Światowy Związek Polaków z Zagranicy ("Światpol"), na czele którego stał Marszałek Senatu RP.

Tradycje te kontynuowane są obecnie.

Działalność na rzecz Polonii prowadzi reaktywowany w 1989 roku Senat RP. W roku 1997 udzielanie pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym zostało wpisane do Konstytucji RP, stając się jednym z najważniejszych zadań, podjętych przez państwo polskie¹. Również polski rząd, we współpracy z organizacjami pozarządowymi, pomaga mieszkającym za granicą rodakom między innymi poprzez wspieranie rodziców w zapewnieniu dzieciom dostępu do nauki języka polskiego i w języku polskim. Intencją polskich władz, zgodnie z zapisami *Ustawy o systemie oświaty*, jest w szczególności wspomaganie nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej oraz innych przedmiotów nauczanych w języku polskim w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw lub nauczanych w innych formach przez organizacje społeczne zarejestrowane za granicą².

Aby zadania te mogły być należycie realizowane, oświata polska za granicą i oświata polonijna potrzebuje zmian, które sprawią, że będzie w stanie sprostać wyzwaniom współczesności. Wyzwania te to przede wszystkim: wzrastająca mobilność polskich emigrantów, poszukujących lepszych warunków życia, dynamiczny rozwój technologii na świecie, wymuszający zmiany zarówno w treściach, jak i sposobie nauczania, oraz różnorodność form kształcenia w języku polskim za granicą. Wyzwaniem są także problemy, z jakimi boryka się oświata polskojęzyczna w innych państwach.

Podstawowym problemem jest nierówność w dostępie do kształcenia w języku polskim poza granicami kraju. Część polskich dzieci może uczyć się w języku ojczystym nieodpłatnie, w placówkach należących do Zespołu Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą

¹ Mówi o tym art. 6, Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 97.78.483)

² Mówi o tym art. 22 Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U.04.256.2572)

(ZS w Warszawie przy ul. Solec), w którym do lat 90-tych kształcili się głównie dzieci pracowników polskich placówek dyplomatycznych. Obecnie w szkołach przy polskich placówkach dyplomatycznych i konsularnych mogą się kształcić także dzieci osób polskiego pochodzenia na stałe zamieszkałych za granicą oraz dzieci pracowników migrujących. Dzieci polskie mogą się kształcić za granicą również w polskojęzycznych szkołach i klasach należących do systemów edukacji innych państw lub w szkołach europejskich. Jednak dla większości dzieci pochodzenia polskiego jedyną możliwością nauki języka ojczystego jest odpłatne kształcenie w społecznych szkołach sobotnich³. Związane są z tym inne problemy, takie jak różnorodność efektów nauczania, wynikająca z różnorodności form nauczania i programów edukacyjnych, brak standardów przygotowania merytorycznego i metodycznego nauczycieli czy wreszcie brak pełnej ewidencji ośrodków, gdzie nauczanie odbywa się w języku polskim.

Intencją polskiego rządu jest zlikwidowanie nierówności w dostępie do oświaty w języku polskim i dążenie do zaspokajania rzeczywistych potrzeb w tym zakresie. W tym celu potrzebne jest stworzenie systemu, który sprawi, że wsparcie polskich władz dla instytucji zajmujących się kształceniem w języku polskim za granicą będzie udzielane na jednakowych zasadach i dostosowane do potrzeb polskiej diaspory. Usprawnienia wymaga współpraca oraz przepływ informacji między działającymi w Kraju instytucjami publicznymi, zaangażowanymi w rozwój i finansowanie oświaty polskiej i polonijnej za granicą, tj. Ministerstwem Edukacji Narodowej, Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Senatem RP, oraz w proces stanowienia prawa, co umożliwiłoby lepsze skoordynowanie wspierania oświaty polskiej za granicą i oświaty polonijnej. Potrzebny jest też efektywny system współpracy instytucji społecznych i publicznych, który pozwoli oceniać i zaspokajać potrzeby w zakresie nauczania w języku polskim za granicą. Wreszcie Polacy mieszkający poza granicami kraju powinni być należycie informowani o inicjatywach oświatowych, podejmowanych na ich rzecz przez polskie władze w kraju i za granicą, jak i o przysługujących im prawach do nauki języka ojczystego i w języku ojczystym w kraju zamieszkania.

Zadania polskiej oświaty za granicą są bardzo różne w zależności od kraju pobytu, potrzeb oraz ambicji rodziców i uczniów. Inne oczekiwania wobec nauczania w języku polskim mają emigranci zarobkowi, przebywający za granicą czasowo, a inne Polacy mieszkający tam na stałe. I jednym,

³ W ostatnich latach obok dzieci pracowników polskich placówek dyplomatycznych coraz większy odsetek uczniów ZS na Solcu stanowią dzieci pracowników migrujących i osób pochodzenia polskiego. Jednak nadal zdecydowana większość polskich dzieci uczy się w społecznych szkołach „sobotnich”. Wykresy porównujące liczbę uczniów w społecznych szkołach sobotnich i placówkach ZS na Solcu przedstawiają Tabela 8 oraz wykresy 2 i 3 zamieszczone w rozdziale VIII.

i drugim państwo polskie pragnie zapewnić, w miarę posiadanych środków, dostosowane do ich potrzeb wsparcie w edukowaniu dzieci w języku polskim. Dlatego polska oświata za granicą i oświata polonijna powinna stanowić spójny, wydolny i elastyczny system, który będzie mógł sprostać wyzwaniom szybko zmieniającej się rzeczywistości. System ten powinien także zapewnić optymalne, gospodarne i efektywne wykorzystanie publicznych funduszy.

System polskiej oświaty za granicą i oświaty polonijnej powinien opierać się na następujących założeniach:

- Odpowiedzialność za edukację dzieci polskich przebywających stale lub czasowo poza granicami kraju spoczywa na ich rodzicach a państwo polskie udziela im wsparcia i pomocy w tym zakresie.
- Obowiązek szkolny/obowiązek nauki realizowany jest na terenie kraju zamieszkania.
- Państwo polskie wspiera Polaków zamieszkałych za granicą w podtrzymywaniu ich związków z macierzą za pośrednictwem instytucji społecznych.
- Państwo polskie na jednakowych zasadach udziela wsparcia, które jest dostosowane do potrzeb społeczeństwa, wszystkim instytucjom prowadzącym nauczanie w języku polskim za granicą.
- Zachowana jest autonomia lokalnych instytucji prowadzących nauczanie w języku polskim.

„Program rozwoju oświaty polonijnej i oświaty polskiej za granicą na lata 2009-2011” jest dokumentem, który opisuje kierunek zmian i działania, jakie należy podjąć, aby system nauczania języka polskiego i w języku polskim za granicą odpowiadał obecnym potrzebom i wyzwaniom. Program przedstawia docelowy model kształcenia lub doksztalcenia dzieci polskich za granicą, w tym sposób finansowania, system wydawania świadectw oraz wsparcia metodycznego nauczycieli.

II. Sytuacja szkolnictwa polonijnego i oświaty polskiej za granicą

1. Polacy za granicą

Polacy mieszkający poza granicami kraju stanowią ponad jedną trzecią narodu. Według szacunków Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” w roku 2007 diaspora Polaków na świecie liczyła około 21 milionów osób. Największe skupiska Polonii znajdują się w Stanach Zjednoczonych (ponad 10 mln osób), w Niemczech (około 2 mln osób), w Brazylii (1, 8 mln osób), we Francji, na Białorusi i na Ukrainie (po około 1 mln osób), w Wielkiej Brytanii (ok. 500 tys. osób) oraz na Litwie i w Rosji (po

około 300 tys. osób)⁴. Związki emigrantów z Krajem, a tym samym ich oczekiwania wobec polskiej edukacji za granicą, mają zróżnicowany charakter.

W zależności od struktury emigracji możemy wyróżnić trzy grupy krajów. Pierwsza grupa to **kraje starej emigracji**. Przykłady - to Stany Zjednoczone i Brazylia, gdzie dominują Polacy zintegrowani lub zasymilowani z lokalnymi społeczeństwami, przebywający tam nierzadko od wielu pokoleń.

Ze względu na stopień zintegrowania bądź asymilacji do tej grupy można by zaliczyć Polaków w Rosji, na Litwie, Ukrainie i innych krajach na Wschodzie. Tu jednak trzeba zdecydowanie podkreślić, że ich zamieszkiwanie poza Polską jest wynikiem zmiany granic po II wojnie światowej lub następstwem deportacji na Wschód.

Druga grupa to **kraje starej i nowej emigracji**. Przykłady to Niemcy, Francja, Wielka Brytania, Szwecja czy Włochy, gdzie, obok starej Polonii, większość stanowią osoby, które przyjechały w poszukiwaniu lepszych warunków życia po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej⁵. Według badań Głównego Urzędu Statystycznego w ciągu trzech pierwszych lat po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w krajach Wspólnoty Europejskiej osiedliło się ponad milion naszych rodaków. Zjawisko to szczegółowo pokazuje poniższa tabela.

Tabela 1 Obywatele polscy przebywający czasowo za granicą, 2004-2007 (w tys.)

Kraj/region docelowy	2002	2004	2005	2006	2007
	Narodowy Spis Powszechny				
Ogółem	786	1000	1450	1950	2270
UE 27	451	750	1170	1550	1860
Austria	11	15	25	34	39
Belgia	14	13	21	28	31
Francja	21	30	30	49	55

⁴ Dane opublikowane przez Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” na stronie: www.poloniam-polska.pl

⁵ Według najnowszych danych Eurostatu w roku 2006 w krajach UE osiedliło się 290 tys. Polaków, którzy stanowili najliczniejszą grupę wśród imigrantów. Dane na podstawie: epp.eurostat.ec.europa.eu

Niemcy	294	385	430	450	490
Irlandia	2	15	76	120	200
Włochy	39	59	70	85	87
Holandia	10	32	43	55	98
Hiszpania	14	26	37	44	80
Szwecja	6	11	17	25	27
Wielka Brytania	24	150	340	580	690

Źródło: GUS 2008

Zdecydowanie najwięcej nowych emigrantów osiedliło się w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Niemczech. Dominują wśród nich osoby z wykształceniem powyżej średniego (75 proc.), poniżej 30 roku życia (63 proc.), a blisko jedna trzecia deklaruje chęć powrotu do kraju.⁶

Nowym zjawiskiem jest trzecia grupa, czyli **kraje nowej emigracji**. Są to kraje, w których przed przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej środowiska polonijne nie istniały albo były bardzo nieliczne i gdzie w ostatnich latach obserwujemy masowe osiedlanie się Polaków. Brakuje w tych krajach struktur polonijnych (szkół, ośrodków kultury, prasy), które legitymują się długoletnią tradycją. Przykładami są Islandia i wspomniana wyżej Irlandia, które przyciągały w ostatnich latach naszych rodaków możliwością osiągnięcia wysokich zarobków. Jednak w roku 2008 kraje te dotknął kryzys ekonomiczny, czego skutkiem jest utrata miejsc pracy i masowe powroty do kraju lub kolejne migracje⁷.

2. Szkoły polskie i polonijne za granicą

Powszechne prawo do nauki w zakresie podstawowym jest jedną z ogólnie uznawanych przez społeczność międzynarodową zasad. Oznacza to, że w niemal wszystkich państwach istnieje obowiązek szkolny, któremu podlegają wszystkie dzieci, także dzieci przedstawicieli mniejszości narodowych oraz cudzoziemców. Każde państwo określa kształt swojego systemu edukacji i zakres

⁶ *Polscy emigranci w Wielkiej Brytanii i Irlandii*, Millward Brown SMG/KRC Polska, 2007

⁷ *Polacy wracają do domu* – Irlandia Ambasada RP w Dublinie, Biuletyn Polonijny Ministerstwa Spraw Zagranicznych, styczeń 2009,
http://gospodarka.gazeta.pl/gospodarka/1,33181,6204301,Rosnie_liczba_bezrobotnych_wracajacych_z_zagranicy.html

obowiązku szkolnego. Instytucje, które zajmują się nauczaniem języka polskiego i w języku polskim za granicą, muszą zatem być dostosowane do systemu edukacji w danym państwie⁸.

Polskojęzyczna edukacja za granicą to: **społeczne szkoły sobotnie** prowadzone przez organizacje pozarządowe; szkoły, filie szkół i szkolne punkty konsultacyjne (SPK) działające przy placówkach dyplomatycznych i należące do **Zespołu Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą**; prowadzące nauczanie języka polskiego i w języku polskim **szkoły w systemach edukacji innych państw** oraz **szkoły europejskie**.

1. Społeczne szkoły sobotnie mają najdłuższą historię spośród placówek, które organizują lekcje w języku polskim za granicą. Wiele z nich ma kilkudziesięcioletnią tradycję. Działają przy parafiach (głównie w Niemczech, Francji, Hiszpanii, Argentynie i na Ukrainie), są skupione wokół lokalnych organizacji oświatowych⁹ i innych organizacji polonijnych, a ostatnio są zakładane także przez stowarzyszenia i fundacje rodziców – przedstawicieli tzw. nowej emigracji zarobkowej.

Dane dotyczące liczby tych szkół mają charakter wyłącznie szacunkowy ze względu na to, że podmioty zakładające i prowadzące te placówki nie mają obowiązku rejestrowania swojej działalności w jakimkolwiek urzędzie w Polsce. Szacunkowo można przyjąć, że z nauki języka polskiego w tej formie organizacyjnej korzysta nie mniej niż 50 000 uczniów na całym świecie¹⁰. Ministerstwo Edukacji Narodowej dysponuje adresami ponad 530 szkół, gdzie języka polskiego naucza się poza oficjalnie istniejącym systemem szkolnym: 163 szkoły społeczne zarejestrowały się na stronie www.polska-szkola.pl, 235 szkół obejmują dane na stronach internetowych największych organizacji nauczycielskich w Wielkiej Brytanii (100), USA (54), Kanadzie (26), Niemczech (55), Holandii (11) i Australii (9)¹¹. Z kolei Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli kieruje corocznie nauczycieli do pracy w ok. 170 różnych szkołach i punktach nauczania.

⁸ Patrz podrozdział 6.

⁹ Szczególnie w ramach organizacji Polska Macierz Szkolna w wielu krajach europejskich, Chrześcijańskie Centrum Krzewienia Kultury, Tradycji i Języka Polskiego w Niemczech, Zjednoczenie Nauczycieli i Pedagogów w Niemczech, Związek Nauczycieli Polskich na Ukrainie, Centrala Polskich Szkół Doksztalających w Stanach Zjednoczonych, Związek Nauczycielstwa Polskiego w Kanadzie, Polska Macierz Szkolna w Nowej Południowej Walii w Australii. Szerzej na temat organizacji społecznych działających na rzecz nauczania w języku polskim za granicą w podrozdziale 5. C.

¹⁰ Nieoficjalne dane mówią o 50 000 uczniów społecznych szkół sobotnich w Stanach Zjednoczonych - patrz: tabela 8 i wykresy 2 i 3 w rozdziale VIII.

¹¹ Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” podaje na swojej stronie internetowej dane 61 szkół sobotnio-niedzielnich. Oprócz szkół w Stanach Zjednoczonych (41), Holandii (9) i Australii (2), Stowarzyszenie wymienia placówki w Danii, Francji, Hiszpanii, Kanadzie, Macedonii, Norwegii, Szwecji, Wielkiej Brytanii i na Ukrainie http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=w_pbd2_s&op=3&start=1&kraj=0

2. Zespół Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą (ZS na Solcu) istnieje od 1973 roku. Podstawowym celem jego działalności jest zapewnienie nauczania w języku polskim dzieciom pracowników polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych. Do szkół wchodzących w skład Zespołu mogą być przyjmowane, o ile pozwalają na to warunki, także dzieci pracowników migrujących¹².

Obecnie Zespół składa się z **74** zagranicznych jednostek organizacyjnych, w których naukę pobiera 13 562 uczniów (stan na dzień 15 grudnia 2008). Zagraniczne jednostki wchodzące w skład Zespołu to zespoły szkół (9) i ich filie (18) oraz szkolne punkty konsultacyjne (47) przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych i polskich przedstawicielstwach wojskowych¹³.

3. Szkoły należące do systemów edukacji innych państw, gdzie jest prowadzone nauczanie języka polskiego i w języku polskim. Szacuje się, że jest ich co najmniej 170, a naukę pobiera w nich około 30 tysięcy uczniów. Można wyróżnić kilka różnych typów tych placówek:

- **Szkoły z polskim językiem nauczania.** Znajdują się one przede wszystkim na terenach, gdzie od wieków zamieszkiwali Polacy, czyli na Litwie (121), w Czechach (36 szkół i 26 przedszkoli), na Łotwie (5), Ukrainie (5) i Białorusi (2).
- **Szkoły umożliwiające uczniom udział w zajęciach języka polskiego jako ojczystego.** Funkcjonują przede wszystkim w Niemczech, Danii, Francji, Szwecji, Norwegii i na Białorusi, w Rumunii i Mołdawii.
- **Oddziały międzynarodowe w ramach francuskiego systemu edukacji.** We Francji w szkołach publicznych obok innych oddziałów międzynarodowych istnieją oddziały polskojęzyczne (5). Pracują w nich także nauczyciele formalnie zatrudnieni przez dyrektorów/kierowników szkół należących do ZS na Solcu.
- **Szkoły, gdzie odbywa się nauczanie języka polskiego jako języka obcego lub ojczystego w formie zajęć fakultatywnych.** Szkoły, które oferują naukę języka polskiego jako obcego, znajdują się głównie w Niemczech, Danii, Szwecji oraz wielu krajach byłego ZSRR.

¹² Mówi o tym § 3 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 2 września 2004 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz. U. z 2004 r. Nr 194, poz.1986)

¹³ Dokładne rozmieszczenie zagranicznych jednostek organizacyjnych ZS na Solcu patrz Aneks Tabela 7

4. Szkoły europejskie. Powstały m.in. w celu zapewnienia możliwości nauki języka ojczystego dzieciom pracowników instytucji europejskich. Istnieją w krajach Unii Europejskiej. Łącznie jest ich 14. Obecnie do szkół europejskich uczęszcza 276 uczniów narodowości polskiej.

Podsumowując, należy podkreślić, że znaczenie poszczególnych typów placówek oświaty, gdzie prowadzone jest nauczanie języka polskiego i w języku polskim, jest różne, w zależności od tego, czy znajdują się one w krajach starej, starej i nowej, czy nowej emigracji.

3. Programy nauczania

A. Stan aktualny

Zarówno treści, jak i formy polskojęzycznej oświaty za granicą są bardzo zróżnicowane. Zależą zarówno od kraju, jak i od rodzaju placówki.

W **społecznych szkołach sobotnich** korzysta się najczęściej z lokalnych, samodzielnie opracowanych programów nauczania, z programów tworzonych przez nauczycieli podczas kursów doskonalenia zawodowego organizowanych przez Polonijne Centrum Nauczycielskie w Lublinie, a także (na Wschodzie) z programów nauczania opracowanych z inicjatywy Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie. W ostatnich latach zdaniem metodyków z PCN i CODN ma miejsce coraz większe wykorzystanie polskich podręczników **oraz lokalnych systemów badania znajomości języka obcego (w Wielkiej Brytanii)**.

W jednostkach organizacyjnych **Zespołu Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą** obowiązuje polska podstawa programowa.

Zdecydowana większość uczniów ZS realizuje **uzupełniający program nauczania** w trybie stacjonarnym (11 092 uczniów – stan na 30 stycznia 2009 r.) lub w trybie korespondencyjnym (1728 uczniów - stan na 30 stycznia 2009 r). Uczniowie realizując uzupełniający program nauczania, uczęszczają na zajęcia z języka polskiego, historii i geografii Polski, wiedzy o społeczeństwie (w gimnazjum i liceum)¹⁴ oraz - w niektórych placówkach - dodatkowych przedmiotów.

Uczniowie objęci **ramowym programem nauczania** (888 uczniów w trybie stacjonarnym i 132 w trybie korespondencyjnym – stan na 30 stycznia 2009 r.) realizują pełną polską podstawę programową i uzyskują identyczne jak w kraju świadectwa ukończenia poszczególnych etapów kształcenia. Ramowy program nauczania realizują w szkołach ZS na Solcu następujące grupy uczniów:

¹⁴ Organizację kształcenia w placówkach ZS na Solcu regulują § 6, §7, §8 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 2 września 2004 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz. U. z 2004 r. Nr 194, poz.1986)

- Uczniowie realizujący obowiązek nauki w szkołach ZS na Solcu oferujących kształcenie stacjonarne według polskiego ramowego programu nauczania (szkoły w Atenach, Moskwie, wygasająca szkoła w Pradze), pozostający poza lokalnym systemem edukacji;
- Uczniowie realizujący obowiązek nauki w szkołach obcych i dodatkowo, w drugiej szkole, realizujący korespondencyjnie ramowy program szkoły polskiej;
- Uczniowie wyjeżdżający z Polski w trakcie trwania roku szkolnego, nie znający języka obcego w stopniu umożliwiającym uzyskanie promocji do kolejnej klasy (nauka w trybie korespondencyjnym);
- Uczniowie wielokrotnie zmieniający miejsce pobytu poza krajem (częste migracje, także w trakcie trwania roku szkolnego – nauka w trybie korespondencyjnym);
- Uczniowie szesnastoletni lub starsi, przebywający w krajach, w których obowiązek nauki trwa do szesnastego roku życia, mający utrudniony lub zamknięty dostęp do szkół lokalnego systemu edukacji;
- Uczniowie planujący przystąpienie do egzaminu maturalnego w ZS na Solcu w Warszawie, zaliczający korespondencyjnie ostatnią klasę liceum ogólnokształcącego (egzaminy organizowane są w ZS na Solcu w Warszawie).

W szkołach należących do systemów edukacji innych państw obowiązuje ich własny program (np. Dania, Litwa, Czechy) lub wspólnie uzgodniony z partnerem zagranicznym, gdzie – częściowo - wykorzystywane są polskie programy nauczania (np. Francja).

W szkołach europejskich struktura kształcenia obejmuje: 2 lata edukacji przedszkolnej, 5 lat nauki w szkole podstawowej i 7 lat nauki w szkole średniej. Szkoła średnia kończy się Maturą Europejską, która we wszystkich 27 państwach Unii Europejskiej jest traktowana identycznie jak matura wydawana lokalnie, co daje absolwentom możliwość wyboru kierunku studiów na wszystkich uczelniach europejskich bez żadnych warunków dodatkowych. W dwóch szkołach europejskich, tj. w Brukseli i Luxemburgu istnieją sekcje polskie. W szkołach, gdzie nie istnieją sekcje językowe danej narodowości, ze względu na zbyt małą liczbę uczniów organizowane jest wyłącznie nauczanie języka ojczystego (czasem w formie zajęć indywidualnych).

B. Problemy mające wpływ na opracowanie programów i systemu merytorycznego wsparcia szkół za granicą

Na podstawie analizy dokumentów programowych wielu szkół poza granicami kraju, opracowań ekspertów, wywiadów i dyskusji z nauczycielami i rodzicami uczniów powstała lista najważniejszych problemów i trudności, mających wpływ na opracowanie właściwych programów dla tych szkół:

- Duże różnice w tradycji nauczania pomiędzy krajami i pomiędzy szkołami w określonym kraju. Różny stosunek do wymagań i treści zawartych w polskiej podstawie programowej i różny stopień zależności od lokalnych uregulowań programowych.
- Istotne różnice w liczbie godzin do dyspozycji nauczyciela i za mało czasu na realizację programów.
- Duże różnice w poziomie wiedzy i umiejętności językowych pomiędzy uczniami przystępującymi do nauki. W wielu przypadkach konieczne jest nauczanie indywidualne.
- Różne oczekiwania od szkoły, różne potrzeby uczniów oraz motywacje dzieci i rodziców „starej” i „nowej” emigracji, osób stale zamieszkujących za granicą i planujących w najbliższym czasie powrót do Polski.
- Zanik kompetencji (zwłaszcza językowej) uczniów w pierwszym okresie migracji, koncentrujących się na adaptacji w nowym środowisku i nauczaniu nowego języka.
- Różnorodność systemów i programów nauczania w szkołach lokalnych, a co za tym idzie, konieczność oferowania różnych form kształcenia uzupełniającego.
- Brak odpowiednich materiałów dydaktycznych, podręczników, pomocy skierowanych specjalnie do tych odbiorców. Uczniowie i nauczyciele korzystają często z materiałów, które mają do dyspozycji, a ich wybór podyktowany jest przypadkiem lub łatwiejszym dostępem, a nie kryteriami merytorycznymi.
- Zajęcia szkolne odbywają się w czasie wolnym uczniów – kosztem zajęć własnych, rozwijania zainteresowań, zajęć sportowych, co sprawia, że uczniowie objęci taką dodatkową ofertą kształcenia są bardziej obciążeni niż ich rówieśnicy.
- Problemy psychiczne dzieci z rodzin emigrantów, niska ocena własnej wartości, trudności adaptacyjne dzieci, powiązanie z problemami adaptacyjnymi rodziny w nowym środowisku.
- Brak odpowiednio przygotowanej kadry, za mało szkoleń, trudności z pozyskaniem wykwalifikowanych nauczycieli na niewielką liczbę godzin, a jednocześnie znacznie trudniejsza rola nauczyciela na obczyźnie.
- Praca nauczycieli-wolontariuszy – często duże zaangażowanie, ale trudności w planowaniu pracy dydaktycznej.
- Problemy ze zorganizowaniem nauki, powiązane z lokalnymi kłopotami środowiska polonijnego, zwłaszcza z bazą materialną placówek.
- Niestabilność sytuacji ucznia, niejasne plany migrujących rodzin.
- Niestabilność sytuacji nauczycieli – szczególnie wywodzących się z nowej migracji.

1. Uczeń w polskiej szkole za granicą. Analiza powyższych problemów pomaga zrozumieć, że próbując zaspokoić potrzeby uczniów, należy zaprojektować działania bardzo różnorodne, a także pozwalające na elastyczne dostosowywanie do konkretnych odbiorców i lokalnych warunków.

Nadrzędnym celem kształcenia uzupełniającego, bez względu na typ szkoły, powinno być wykształcenie i wychowanie absolwentów, którzy:

- Są dumni ze swojej polskości, wiedzą, że reprezentują Polskę za granicą;
- Świadomie uczestniczą w kulturze narodowej - znają, rozumieją i cenią polskie tradycje;
- Znają dorobek polskiej kultury, dostrzegają jej odrębność, a zarazem związek z europejskim kręgiem kulturowym, szanują i rozumieją odrębności kulturowe poszczególnych narodów;
- Troszczą się o własne stałe doskonalenie w zakresie języka polskiego;
- Posługują się językiem polskim, znają jego bogactwo i potrafią tę znajomość wykorzystywać, wypowiadając się swobodnie w języku polskim ze świadomością intencji;
- Potrafią działać w środowisku wielokulturowym, obcojęzycznym, mając poczucie własnej wartości, a zarazem szanując innych;
- Wykorzystują wiedzę i umiejętności zdobyte w szkołach lokalnych dla efektywnego pogłębiania wiedzy gromadzonej na zajęciach w szkole polskiej;
- Wykorzystują umiejętności i wiedzę o Polsce, zdobyte w nauczaniu uzupełniającym, do promowania Polski.

2. Rola nauczycieli. Zadania nauczycieli w szkołach polskich za granicą są bardzo złożone i różnią się od zadań nauczycieli w Kraju. Wypracowują oni bowiem własne metody pracy, właściwe dla danego środowiska. Muszą być przygotowani do opracowania autorskiego programu nauczania. Działania nauczycieli są podporządkowane szczególnym zadaniom – próbom połączenia doświadczeń edukacyjnych w szkole lokalnej i gromadzonych w odmiennym od polskiego środowisku kulturowym z podtrzymywaniem znajomości języka polskiego i wychowaniem w kulturze polskiej. Wpływ każdej z kultur (a niekiedy jeszcze trzeciej kultury w przypadku małżeństw mieszanych zamieszkujących w kraju obcym dla obu rodziców) jest różny i zależy od warunków domowych, decyzji rodziny, intensywności kontaktów z Polską.

Nauczyciel musi ponadto zadbać o nauczenie szacunku dla odmienności, niestawianie uczniów w sytuacji sprzeczności, konieczności wyboru jednej strony przeciw drugiej, konieczności deklarowania wyższości jednej kultury nad drugą.

Dysponując zwykle nie większą niż 100 liczbą godzin rocznie kontaktu z uczniem, nauczyciel musi zatem sięgać po różne formy pracy i przywiązywać dużą wagę do współpracy z rodzicami. Lekcje i kontakt bezpośredni z uczniami wykorzystuje, aby zaprezentować podstawowe wiadomości z zakresu języka polskiego, historii, geografii i informacji o współczesnej Polsce. Rozwijanie i utrwalanie tej wiedzy odbywa się zazwyczaj poza formalnymi lekcjami.

Działania nauczyciela to także wysiłki, aby nauczyć dzieci pielęgnowania polskich tradycji (tu najważniejsze jest współdziałanie z rodzicami i lokalnym środowiskiem polonijnym), pielęgnowanie pamięci o bohaterach narodu polskiego, wykształcenie czynnej postawy społecznej ucznia i nauczanie aktywności także w środowisku Polaków i w kontaktach z Polską, wypełnianie luk w wykształceniu dzieci i młodzieży. Polscy uczniowie są bowiem zwykle pozbawieni możliwości zdobycia rzetelnej wiedzy na temat kraju swojego pochodzenia, bo lokalne programy zawierają niewiele informacji o Polsce.

Nauczyciel musi być także przewodnikiem po polskiej kulturze, pomóc w rozpoznawaniu wartości w dziełach literackich, wyjaśniać powiązania tej kultury z kulturą kraju zamieszkania, Europy i świata.

4. Nauczyciele w szkołach polskich za granicą i w szkołach polonijnych

W placówkach oświaty polonijnej i oświaty polskiej za granicą pracują nauczyciele o zróżnicowanych kwalifikacjach i przygotowaniu zawodowym. Zróżnicowane są także formy ich zatrudnienia i wynagradzania.

Możemy wyróżnić kilka grup polskich nauczycieli uczących za granicą:

1. Wolontariusze. To najliczniejsza i zarazem najbardziej zróżnicowana grupa nauczycieli. Zaliczają się do niej głównie działacze polonijni oraz duchowni. Wolontariusze stanowią zdecydowaną większość nauczycieli pracujących w *społecznych szkołach sobotnich*, które w pierwszych latach swojego istnienia opierały się wyłącznie na społecznej pracy liderów. W wielu przypadkach z czasem wolontariusze otrzymują niewielkie wynagrodzenie, będące raczej rekompensatą ponoszonych kosztów. Często nie posiadają kwalifikacji ani formalnego przygotowania do wykonywania zawodu nauczyciela w regularnych szkołach ani w Polsce, ani w kraju zamieszkania, choć należy podkreślić, że wśród wolontariuszy pracujących w szkołach sobotnich są również osoby posiadające pełne przygotowanie pedagogiczne uzyskane w Polsce lub kraju zamieszkania i pełnią funkcję dyrektorów, czy wizytatorów.

2. Nauczyciele zatrudniani i opłacani przez społeczne instytucje oświatowe innych państw. Zatrudniani są w społecznych szkołach sobotnich w różnych formach, w zależności od kraju. Sprawy ich kwalifikacji zawodowych są regulowane przez przepisy innych państw.

3. Nauczyciele zatrudniani i opłacani przez polskie instytucje publiczne. Wśród nich są nauczyciele *delegowani, kierowani z Polski i zatrudniani w miejscu swego zamieszkania za granicą* przez dyrektorów/kierowników Zespołu Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą:

Nauczycielem *delegowanym* jest nauczyciel, który ma swojego pracodawcę w Polsce. Nauczyciele mogą być delegowani do Zespołu Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą¹⁵, do szkół systemów edukacji innych państw, gdzie odbywa się nauka języka polskiego i w języku polskim, do sekcji polskich w sekcjach międzynarodowych we francuskim systemie szkolnym i do szkół europejskich. Wynagrodzenie nauczyciela delegowanego lub zatrudnionego w miejscu swego zamieszkania za granicą przez ZS na Solcu wynosi - łącznie z dodatkami - prawie dwukrotność wynagrodzenia nauczyciela zatrudnionego w Polsce (w przypadku zatrudnienia nauczyciela na pełnym etacie).

Dyrektor szkoły lub kierownik szkolnego punktu konsultacyjnego zatrudnia nauczycieli na podstawie umowy o pracę, zawieranej na czas trwania zajęć dydaktycznych, czyli z reguły na 8-10 miesięcy. Ich pensum wynosi 26 godz., czyli o 8 godz. więcej niż nauczycieli zatrudnionych w szkołach w Polsce. Z uwagi na małą liczbę godzin dydaktycznych, większość nauczycieli nie ma możliwości zatrudnienia w wymiarze połowy obowiązkowego pensum (13 godz./tyg.), co uniemożliwia im rozpoczęcie ścieżki awansu. W przypadku gdy wymiar zatrudnienia daje możliwość rozpoczęcia stażu na kolejny stopień awansu zawodowego (np. nauczyciel kontraktowy, odbywający staż trwający 2 lata i 9 miesięcy), nauczyciel napotyka na kolejne utrudnienie, wynikające z braku ciągłości zatrudnienia i powodujące konieczność uzyskiwania oceny dorobku zawodowego za kolejne, cząstkowe okresy stażu (zatrudnienia). W przypadku mniejszych szkół czasami występuje problem znalezienia opiekuna stażu (brak drugiej osoby z kwalifikacjami oraz brak przepisów regulujących wynagrodzenie opiekuna stażu).

W innej sytuacji są nauczyciele szkół europejskich, od których wymagane jest posiadanie statusu (stopnia) nauczyciela dyplomowanego. Na okres pracy za granicą otrzymują oni urlop

¹⁵ W jednostkach organizacyjnych Zespołu Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą pracują nauczyciele delegowani z Polski lub zatrudniani lokalnie przez dyrektorów/kierowników szkół. Łącznie na 251 etatach zatrudnione są 684 osoby. Spośród nich 583 posiada wymagane kwalifikacje zawodowe (wykształcenie kierunkowe i kwalifikacje pedagogiczne), 100 nauczycieli z tej grupy naucza także drugiego przedmiotu, do którego nauczania nie posiada wymaganych kwalifikacji (czyli kierunkowego wykształcenia), 54 nauczycieli posiada kwalifikacje pedagogiczne, lecz naucza przedmiotu niezgodnego z wykształceniem kierunkowym – czyli nie posiada pełnych wymaganych kwalifikacji, a 48 osób nie posiada wymaganych kwalifikacji.

bezpłatny ze szkoły, która ich zatrudnia w Polsce. Koszty wynagrodzenia do wysokości pensji otrzymywanej w Polsce pokrywa polski budżet, resztę dopłacają instytucje europejskie¹⁶.

Nauczycielem **kierowanym** z Polski jest nauczyciel, który ma swojego pracodawcę za granicą. Nauczyciele kierowani są przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli do szkół w obcych systemach edukacji oraz szkół i punktów nauczania przy organizacjach społecznych (głównie na Wschodzie). W roku 2008/2009 Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli skierował do pracy dydaktycznej 130 nauczycieli w 13 krajach. Posiadają oni uzyskane w kraju kwalifikacje niezbędne do podjęcia pracy w charakterze nauczyciela języka polskiego, nauczania początkowego, historii i geografii Polski wśród Polonii i Polaków zamieszkałych za granicą. Nauczyciele pracujący w szkołach otrzymują wynagrodzenie na podstawie umowy z lokalną instytucją oświatową. Nauczyciele pracujący w organizacjach polonijnych najczęściej nie otrzymują wynagrodzenia. CODN wypłaca nauczycielom ryczałt na koszty utrzymania i zakwaterowania za granicą, opłatę składek na ubezpieczenie społeczne (ZUS) oraz Fundusz Pracy. Ponadto refunduje nauczycielom koszty wyjazdu i powrotu z miejsca pracy oraz koszty ubezpieczenia od nagłych zachorowań i następstw nieszczęśliwych wypadków.

4. Nauczyciele zatrudnieni w systemach edukacji innych państw. Zatrudnieni są oni przez dyrekcje szkół funkcjonujących w systemach edukacji innych państw: szkół z polskim językiem nauczania w Czechach, na Litwie czy Ukrainie oraz w lokalnych szkołach, w których nauczany jest język polski, np. w Niemczech, Szwecji, Danii. Sprawy kwalifikacji zawodowych i zasady zatrudniania tych nauczycieli regulują przepisy wewnętrzne innych państw.

5. Podmioty działające na rzecz oświaty polonijnej i oświaty polskiej za granicą

Wśród podmiotów podejmujących działania na rzecz oświaty polonijnej i oświaty polskiej za granicą kluczową rolę odgrywa Ministerstwo Edukacji Narodowej i podległe mu jednostki. Jednak niezwykle ważne dla oświaty polonijnej i oświaty polskiej za granicą są także inne instytucje państwowe i współdziałające z nimi organizacje pozarządowe.

A. Organy administracji publicznej

1. Ministerstwo Edukacji Narodowej. Poprzez Departament Współpracy Międzynarodowej określa zasady organizowania kształcenia za granicą i wspomagania nauczania języka polskiego,

¹⁶ Art. 12 Konwencji o statusie szkół europejskich (Dz.U.2005.3.10) i Art. 91b pkt 4 Ustawy Karta Nauczyciela (Dz.U.2006.97.674).

historii i geografii Polski, koordynuje działania, takie jak: współpraca z organizacjami społecznymi działającymi na rzecz oświaty polonijnej i oświaty polskiej za granicą, kierowanie za granicę i doskonalenie zawodowe nauczycieli, określanie zasad organizowania kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą i wyposażanie placówek oświatowych za granicą.

Ponadto DWM zajmuje się promocją polskiego języka i systemu oświaty polskiej za granicą. Ministerstwu Edukacji Narodowej podlegają następujące jednostki organizacyjne działające na rzecz oświaty polskiej za granicą i oświaty polonijnej:

- *Zespół Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą w Warszawie*. Został powołany w 1973 roku w celu zapewnienia dostępu do edukacji polskojęzycznej dzieciom pracowników polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych. Od lat 90-tych mogą się tam kształcić także dzieci osób polskiego pochodzenia na stałe zamieszkałych za granicą, jak i dzieci pracowników migrujących. Zespół Szkół koordynuje działalność podlegających mu placówek oświatowych przy polskich placówkach dyplomatycznych i konsularnych¹⁷.
- *Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie*. Poprzez Zespół ds. Polonii zajmuje się wspomaganie nauczania historii, geografii i języka polskiego wśród Polonii i Polaków zamieszkałych za granicą, przygotowaniem i kierowaniem nauczycieli do pracy dydaktycznej za granicą oraz wyposażaniem polonijnych placówek nauczania języka polskiego w podręczniki i pomoce dydaktyczne¹⁸. Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli organizuje szkolenia przygotowujące nauczycieli do pracy wśród Polonii i Polaków za granicą oraz szkolenia doskonalące warsztat pracy nauczyciela języka polskiego jako ojczystego i obcego¹⁹.

¹⁷ Obecnie w 74 placówkach podlegających Zespołowi kształcą się około 13, 5 tys. uczniów. Koszty związane z utrzymaniem Zespołu Szkół w Polsce (płacowe i pozapłacowe) wyniosły w roku 2008 - 1 026 200,00 (w tym 841 000 płace i pochodne), natomiast dla szkół za granicą koszty te wyniosły 24 978 992,00 (20 572 992,00 – płace i pochodne od płac oraz 4 406 000,00 – koszty pozapłacowe, w tym czynsze za wynajmowane lokale).

¹⁸ W roku szkolnym 2008/2009 skierowano 132 nauczycieli do pracy w 12 krajach, w stu ośrodkach nauczania za granicą. Nauczyciele pracują w szkołach publicznych z polskim językiem nauczania (Łotwa, Białoruś), klasach z polskim językiem nauczania (Białoruś, Ukraina i Mołdawia), klasach z językiem polskim jako obowiązkowym językiem obcym lub wykładanym fakultatywnie (Białoruś, Kazachstan, Rumunia, Rosja, Ukraina), szkołach sobotnio-niedzielnich przy organizacjach Polaków i parafiach (Argentyna, Armenia, Białoruś, Gruzja, Kazachstan, Kirgistan, Mołdawia, Rosja, Ukraina, Uzbekistan) oraz przedszkolach (Łotwa, Mołdawia).

¹⁹ W roku 2008 r. wysłano podręczniki i pomoce dydaktyczne do 29 krajów: Anglii, Argentyny, Armenii, Australii, Belgii, Białorusi, Czech, Danii, Francji, Gruzji, Hiszpanii, Holandii, Irlandii, Kanady, Kazachstanu, Kirgistanu, Łotwy, Mołdawii, Niemiec, Norwegii, Nowej Zelandii, Rosji, Rumunii, Singapuru, Szkocji, Szwecji, Ukrainy, USA i Uzbekistanu. Ponadto ze środków celowych przyznanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej zakupiono dla szkół 150 zestawów bibliotecznych. Łącznie na wyposażenie polonijnych placówek nauczania

- *Polonijne Centrum Nauczycielskie w Lublinie*. Prowadzi przede wszystkim szkolenia metodyczne dla nauczycieli języka polskiego na stałe zamieszkałych za granicą. Ponadto organizuje seminaria i konferencje, współpracuje z Ministerstwem Edukacji Narodowej w prowadzeniu portalu www.polska-szkola.pl, a także opracowuje materiały metodyczne oraz programy nauczania języka polskiego za granicą²⁰.

2. Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Poprzez Departament Konsularny i Polonii (obecnie Departament Współpracy z Polonią) uczestniczy w kształtowaniu i realizuje politykę polskiego rządu wobec Polonii i Polaków za granicą, prowadzi sprawy związane z ochroną praw i statusu prawnego Polonii oraz polskich mniejszości narodowych za granicą, a także koordynuje realizację *Rządowego programu współpracy z Polonią i Polakami za granicą*²¹ przez urzędy centralne oraz placówki MSZ za granicą.

3. Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Politykę polonijną realizuje poprzez działalność indywidualną Marszałka Senatu, prace Prezydium Senatu oraz Komisji Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą. W przypadku wielu inicjatyw działania Marszałka, Prezydium i Komisji wzajemnie wspomagają się i uzupełniają. Marszałek, główny reprezentant Senatu, jest jednocześnie patronem honorowym oraz mecenasem wielu inicjatyw na rzecz Polonii i ważnych wydarzeń z udziałem Polaków z zagranicy.

Prezydium Senatu Rzeczypospolitej Polskiej rozpatruje wszystkie wnioski o przyznanie pomocy finansowej, zaopiniowane wcześniej przez Komisję Spraw Emigracji i Łączności z Polakami za Granicą oraz Kancelarię Senatu. Do roku 1993 fundusze te były przeznaczone w całości na zadania państwowe wykonywane przez Stowarzyszenie "Wspólnota Polska", a od 1994 roku Prezydium Senatu powierza zadania z tego zakresu również innym jednostkom spoza sektora finansów publicznych (głównie stowarzyszeniom i fundacjom). Środki finansowe przyznawane przez Prezydium

języka polskiego w podręczniki i pomoce dydaktyczne wydano w 2008 r. 1 351 306, 15 zł. Ponadto z inicjatywy Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli zostały opracowane programy nauczania języka polskiego w środowiskach rosyjskojęzycznych, poradniki metodyczne do nauczania języka polskiego za granicą, poradnik do nauczania geografii Polski oraz scenariusze uroczystości szkolnych.

²⁰ W latach 1992-2008 PCN objęło systemem szkoleń 23 644 nauczycieli polonijnych z 48 krajów. W 2008 roku PCN przeszkoliło 1216 nauczycieli z 33 krajów - odbyło się 10 szkoleń w Polsce, 26 szkoleń za granicą oraz 10 szkoleń on-line. Ponadto w latach 2003-2008 odbyło się 6 szkoleń dla 229 nauczycieli z Polski przygotowujących się do nauczania języka polskiego cudzoziemców objętych obowiązkiem szkolnym (nauczanie zintegrowane, szkoła podstawowa, gimnazjum); w samym 2008 roku takim szkoleniem zostało objętych 33 nauczycieli.

²¹ Mówi o tym § 34 Zarządzenia Nr 12 Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 2 września 2008 r. w sprawie nadania regulaminu organizacyjnego Ministerstwu Spraw Zagranicznych oraz zmiany i uchylenia niektórych zarządzeń Ministra Spraw Zagranicznych.

Senatu służą przede wszystkim pobudzaniu i wspieraniu własnych inicjatyw środowisk polskich na Wschodzie głównie w sferze oświaty i kultury. Jednak coraz trudniejsza sytuacja środowisk polonijnych w krajach zachodnich sprawia, że do Kancelarii Senatu wpływają także prośby dotyczące pomocy w utrzymaniu lub remoncie polonijnych placówek kulturalno-oświatowych²².

4. Państwowa Komisja Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego. Zajmuje się wydawaniem urzędowych poświadczeń znajomości języka polskiego dla cudzoziemców i obywateli polskich na stałe zamieszkałych za granicą i organizacją egzaminów w tym zakresie.

W latach 2004-2008 do egzaminu przystąpiło 1479 osób w 19 ośrodkach egzaminacyjnych. Większość egzaminów odbyła się w Polsce – w 11 ośrodkach akademickich. Egzaminy odbywały się na trzech spośród sześciu poziomów Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego a mianowicie B1, B2 i C2; przystąpiło do nich odpowiednio 532, 563 i 384 osoby²³.

5. Międzyresortowy Zespół ds. Polonii i Polaków za Granicą. Został powołany przez Prezesa Rady Ministrów w lutym 2006 roku. W skład zespołu wchodzi przedstawiciele rządu i organów administracji publicznej, organizacji pozarządowych oraz uczelni wyższych i instytutów naukowych, których działalność ma związek z Polonią i Polakami za granicą.

Priorytetowym zadaniem Zespołu jest zapewnienie koordynacji w kreowaniu i realizacji polityki polonijnej rządu. Szczególną rolę odgrywa zapewnienie właściwego instrumentarium prawnego w sferze relacji z Polonią i Polakami za granicą (w tym analiza obowiązujących aktów prawnych oraz ewentualnie przygotowywanie projektów ich zmiany) oraz koordynacja działań rządu, partnerów społecznych i organizacji pozarządowych we wdrażaniu aktów prawnych związanych z realizacją polityki polonijnej rządu. Zespół koordynuje także działania instytucji centralnych oraz terenowych organów rządowych, a także współdziała z władzami regionalnymi i lokalnymi. W posiedzeniach Zespołu mogą uczestniczyć reprezentatywni przedstawiciele Polonii i Polaków za granicą. Zespół stale współpracuje z Sejmem RP oraz Senatem RP poprzez stałą wymianę informacji oraz opinii i koncepcji, mając na względzie inicjowanie i realizację jednolitej polityki Państwa Polskiego wobec Polonii i Polaków za granicą.

B. Organizacje pozarządowe działające w Polsce

²² <http://www.senat.gov.pl/k6/polonia/2007/1a.htm>

²³ <http://www.buwiwm.edu.pl/certyfikacja/index.html>

Nauczanie języka polskiego i w języku polskim poza granicami Polski wspierają zarówno organizacje specjalnie powołane w tym celu, jak i takie, dla których działania na rzecz Polaków poza granicami są jedynie niewielkim wycinkiem działalności. Do najważniejszych organizacji ogólnopolskich powołanych dla wspierania Polonii należą:

1. Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”. Stowarzyszenie prowadzi od 1990 roku wspólne z Senatem RP działania na rzecz Polaków zamieszkałych za granicą.

Stowarzyszenie organizuje m.in. warsztaty i staże zawodowe, kursy języka i kultury polskiej, kursy metodyczne dla nauczycieli języka polskiego, szkoły letnie języka i kultury. W ramach akcji letniej Stowarzyszenia z wypoczynku w Polsce corocznie korzysta ok. 4 tysięcy dzieci i młodzieży przybywających na kolonie, obozy, warsztaty, plenery itp. Dzieci i młodzież goszczą również w „zielonych klasach”, funkcjonujących w ciągu roku szkolnego. "Wspólnota Polska" w ramach współpracy ze szkołami polonijnymi na całym świecie dostarcza też podręczniki i pomoce dydaktyczne, dzięki dotacjom Senatu RP wyposaża i buduje szkoły na Wschodzie. Od kilku lat jest kontynuowany, zainicjowany przez Stowarzyszenie, program szkół partnerskich, łączący szkoły polskie na Wschodzie ze szkołami na Zachodzie i w Kraju²⁴.

2. Fundacja „Pomoc Polakom na Wschodzie”. Ustanowiona została w 1992 r. przez Skarb Państwa w celu współpracy z Polonią i Polakami za granicą. Jednym z zadań Fundacji jest podtrzymywanie polskości poprzez upowszechnianie znajomości języka polskiego, polskiej kultury i tradycji narodowych²⁵.

3. Fundacja „Semper Polonia”. Została powołana w 1997 r. Honorowy patronat nad Fundacją sprawuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, a nadzór merytoryczny Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP. Fundacja nawiązała również współpracę m.in. z Senatem RP i Ministerstwem Edukacji Narodowej. Głównym celem Fundacji jest pomoc środowiskom polonijnym na świecie, budowanie polskiego lobby na arenie międzynarodowej, promowanie polskich i polonijnych osiągnięć, w tym gospodarczych, naukowych i kulturalnych oraz podejmowanie działań na rzecz zachowania polskiego dziedzictwa kulturowego i naukowego w Polsce i na świecie²⁶.

4. Stowarzyszenie "Bristol" Polskich i Zagranicznych Nauczycieli Kultury Polskiej i Języka Polskiego jako Obcego. Powstało w 1996 r., ma na celu rozwijanie i propagowanie inicjatyw, postaw i działań sprzyjających promocji nauki języka polskiego w świecie, upowszechnianie wiedzy o polskiej literaturze, historii, kulturze i sztuce, a także ma na celu przyczynianie się do podwyższania poziomu

²⁴ <http://www.wspolnota-polska.org.pl>

²⁵ <http://www.pol.org.pl>

²⁶ <http://www.semperpolonia.pl>

nauczania języka polskiego jako obcego oraz wspieranie organizacyjne i rzeczowe osób fizycznych i jednostek organizacyjnych, które podejmują takie działania. Stowarzyszenie podaje adresy ponad 200 aktywnych członków, nauczycieli języka polskiego zatrudnionych w ośrodkach akademickich w Polsce i za granicą w krajach, takich jak Niemcy, Wielka Brytania, Francja, Rumunia, Rosja, Czechy czy Szwecja²⁷.

5. Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. Tadeusza Goniewicza. Przede wszystkim zajmuje się wydawaniem książek do nauki języka polskiego opracowanych specjalnie z myślą o polskich dzieciach mieszkających na Wschodzie. Wydawane przez Fundację podręczniki, elementarze i ćwiczenia przeznaczone są dla dzieci na wczesnym etapie edukacji. Oprócz działalności wydawniczej fundacja organizuje dla dzieci polskich mieszkających w Europie Wschodniej kolonie, obozy, koncerty i konkursy o charakterze edukacyjnym²⁸.

Działania na rzecz Polaków poza granicami kraju, w tym działania edukacyjne, prowadzi też szereg innych organizacji ogólnopolskich, takich jak Związek Harcerstwa Polskiego i Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej.

1. Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej od momentu swego powstania na przełomie lat 80-tych i 90-tych propaguje harcerskie ideały: Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego w środowiskach polskich na Wschodzie, gdzie wspiera odtwarzające się harcerstwo na Litwie, Łotwie, Ukrainie, Białorusi, a także w Estonii, Mołdawii i Kazachstanie²⁹.

2. Związek Harcerstwa Polskiego utrzymuje kontakty z dziećmi i młodzieżą polonijną oraz Polakami mieszkającym poza granicami kraju od 1990 r. ZHP współpracuje z polskimi organizacjami harcerskimi na Białorusi, Litwie, w Republice Czeskiej, ze Związkiem Harcerstwa Polskiego poza Granicami Kraju, mającym swoje organizacje m.in. w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Australii, a także ze środowiskami harcerskimi na Ukrainie, w Kazachstanie, Mołdawii, Niemczech, na Węgrzech, w Irlandii i Brazylii³⁰. Najbardziej rozpowszechnioną formą współpracy są obozy i kolonie dla dzieci i młodzieży polskiej ze Wschodu podczas Harcerskiej Akcji Letniej.

Obok organizacji ogólnopolskich działalność na rzecz Polonii o charakterze oświatowym prowadzą liczne lokalne fundacje i stowarzyszenia. Część z nich ma na celu podtrzymywanie więzi

²⁷ <http://bristol.us.edu.pl/bristol.html>

²⁸ <http://fundacijagoniewicza.webpark.pl>

²⁹ <http://www.zhr.pl>

³⁰ <http://www.zhp.pl>

z Polakami mieszkającymi na Wschodzie (np. Stowarzyszenie Współpracy ze Wschodem MEMORAMUS w Poznaniu³¹ czy Fundacja na Rzecz Pomocy Dzieciom z Grodzieńszczyzny w Białymstoku³²), inne angażują się w programy współpracy szkół i wymiany młodzieży, fundują stypendia dla uzdolnionej młodzieży pochodzenia polskiego, organizują zbiórki książek.

C. Organizacje pozarządowe działające za granicą

Polonijne organizacje obywatelskie dały początek większości społecznych szkół sobotnich. Organizacje pozarządowe wspierają oświatę polską poza granicami kraju zarówno w skali lokalnej, jak i w skali poszczególnych krajów i na szczeblu międzynarodowym. Ze względu na ograniczoną objętość opracowania nie jest możliwe wymienienie wszystkich organizacji działających na rzecz oświaty polonijnej i oświaty polskiej za granicą. Poniżej prezentujemy jedynie niektóre organizacje działające w krajach gdzie istnieją największe skupiska Polaków.

1. Polska Macierz Szkolna. Powstała w 1905 roku w Warszawie. Pierwszym prezesem Rady PMS został Henryk Sienkiewicz. Obecnie organizacje pod nazwą Polska Macierz Szkolna działają w szeregu państw w Europie i na świecie, między innymi w Wielkiej Brytanii, na Litwie, w Niemczech, na Białorusi, w Nowej Południowej Walii w Australii. Przykładem Macierzy stworzonej przez środowiska emigracji polskiej po II wojnie światowej jest Polska Macierz Szkolna w Wielkiej Brytanii, która sprawuje pieczę nad kilkudziesięcioma polskimi szkołami przedmiotów ojczytych (sobotnimi), organizuje egzaminy na dwu poziomach maturalnych (GCSE oraz AS i AL Level), kursy metodyczne dla nauczycieli, kursy przygotowawcze do egzaminów dla młodzieży oraz konkursy wiedzy o Polsce, prowadzi księgarnię, wydaje czasopisma (*Dziatwa*, *Razem Młodzi Przyjaciele*, *Poradnik Metodyczny dla Nauczycieli* i inne) oraz podręczniki szkolne³³. Inny charakter mają organizacje powoływane

³¹ Stowarzyszenie Współpracy ze Wschodem MEMORAMUS w Poznaniu. Powstało wiosną 2006 roku w wyniku nawiązania bliskiej współpracy sześciu poznańskich szkół z przedstawicielami Rodziny Katyńskiej i Związku Sybiraków. Celem działalności jest ocalanie pamięci o losach Polaków na Wschodzie w latach II wojny światowej, pomoc Polonii, a także nawiązanie wzajemnych kontaktów młodych ludzi z Polski i krajów byłego Związku Radzieckiego. <http://www.memoramus.org.pl>

³² Fundacja na Rzecz Pomocy Dzieciom z Grodzieńszczyzny w Białymstoku powstała w lutym 2001 r. Jej podstawowymi celami są: udzielanie pomocy materialnej i niematerialnej dzieciom polskiego pochodzenia z Republiki Białoruś, organizacja integracyjnego letniego i zimowego wypoczynku dla dzieci polskiego pochodzenia z Republiki Białoruś oraz dzieci z polskich domów dziecka i placówek opieki społecznej oraz skupianie wokół idei Fundacji osób w kraju i za granicą. Swoje cele fundacja realizuje przez organizowanie zbiórek i imprez publicznych, współpracę z podmiotami gospodarczymi oraz działalność propagatorską, informacyjną i wydawniczą w zakresie swych podstawowych celów <http://www.fundacja.sos.pl>

³³ <http://www.polskamacierz.org>

w Europie Wschodniej. Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie "Macierz Szkolna" powstało latach 90-tych XX wieku. Jest organizatorem różnorodnych konkursów i festiwali dla dzieci i młodzieży, prowadzi kurs przygotowawczy dla maturzystów szkół polskich, wysyła dzieci na kolonie i obozy. Dzięki Stowarzyszeniu nauczyciele ze szkół i przedszkoli mają możliwość kształcić się na różnego rodzaju kursach i warsztatach w Polsce i na Litwie. „Macierz Szkolna na Litwie” wspólnie z Podlaskim Oddziałem Stowarzyszenia "Wspólnota Polska" od wielu lat prowadzi Studium Kultury z zakresu recytacji i reżyserii teatru dziecięcego i organizuje konkurs pn. "Najlepsza szkoła, najlepszy nauczyciel". Organizacja ta współpracuje z wieloma Oddziałami Stowarzyszenia "Wspólnota Polska", ma ścisły kontakt z Polonijnym Centrum Nauczycielskim w Lublinie, ośrodkami kształcenia nauczycieli w Gdańsku i Słupsku. Dba o wyposażenie szkół w pomoce naukowe i materiały dydaktyczne³⁴.

2. Komisja Oświatowa Kongresu Polonii Amerykańskiej. Jest organizacją pedagogiczną, koordynującą pracę szkół dokształcających w 24 stanach Ameryki. W jej skład wchodzi cztery regionalne ośrodki oświatowe: w Nowym Jorku (Centrala Polskich Szkół Dokształcających w Ameryce), w Chicago (Zrzeszenie Nauczycieli Polskich) w Detroit (ZNP - Michigan) oraz w Los Angeles (Forum Nauczycieli Zachodniego Wybrzeża). Przy współpracy wymienionych organizacji Komisja Oświatowa KPA organizuje konferencje, sympozja i zjazdy nauczycieli polonijnych. Komisja reprezentuje także interesy oświaty polonijnej wobec władz polskich i amerykańskich. Komisja wydaje kwartalnik *Głos Nauczyciela* w Chicago oraz Komunikaty Komisji Oświatowej KPA w Nowym Jorku. Ważną częścią pracy Komisji są tzw. "Regents Exams" - egzaminy stanowe ze znajomości języka polskiego, za który uczniowie otrzymują odpowiednią ilość kredytów w szkołach amerykańskich³⁵.

3. Polski Związek Kulturalno-Oświatowy w Republice Czeskiej. Działa od lat 40-tych XX w. i liczy obecnie około 15 tys. członków skupionych w 84 kołach. Działalność PZKO polega na organizowaniu polskiego życia społecznego według zainteresowań członków w zakresie śpiewu, muzyki i tańca, teatru amatorskiego, sportu, regionalnych inicjatyw samokształceniowych, historii regionu, stosunków międzyludzkich i spraw socjalnych. Stowarzyszenie zajmuje się też organizacją imprez miejscowych, obwodowych, regionalnych oraz międzynarodowych i utrzymywaniem kontaktu z żywą kulturą polską przez współpracę transgraniczną³⁶.

4. Polskie Towarzystwo Szkolne „Oświata” w Niemczech. Zostało założone w 1895 roku. Wznowienie działalności (po blisko 50-letniej przerwie) nastąpiło w 1988 roku. Stowarzyszenie „Oświata” poprzez nauczanie języka polskiego i organizowanie imprez oświatowo-kulturalnych

³⁴ <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=osipz2>

³⁵ <http://www.poland.us/new/strona,38,1118,0.html>

³⁶ <http://www.pzko.cz>

pielegnuje pośród Polonii berlińskiej polską kulturę, język i tradycje. Towarzystwo prowadzi zajęcia w 9 filiach szkoły w Berlinie, gdzie uczy się około 300 dzieci³⁷.

D. Kościół Rzymskokatolicki

Kościół Rzymskokatolicki od lat prowadzi szkoły polskie na obczyźnie. Należy jednak podkreślić, że działalność edukacyjna czy też nauczanie w języku polskim, prowadzone przez polskich księży za granicą, uzupełnia jedynie działalność ewangelizacyjną i nie jest centralnie koordynowane. Najczęściej spotykaną formą kościelnych inicjatyw oświatowych jest działalność Polskiej Misji Katolickiej. Jako przykład może służyć Szkoła Polskiej Misji Katolickiej w Amsterdamie, gdzie w soboty dwa razy w miesiącu dzieci w grupach wiekowych od 5 do powyżej 13 lat uczą się religii i języka polskiego³⁸. Inny przykład to Chrześcijańskie Centrum Krzewienia Kultury, Tradycji i Języka Polskiego w Niemczech, ściśle współpracujące z Polską Misją Katolicką w Niemczech. W szkołach prowadzonych przez Centrum uczy się około 3000 dzieci w wymiarze 2 do 3 godzin tygodniowo. Dzieci uczą się języka polskiego, a także historii i geografii Polski³⁹.

Opiekunem duchowym Polonii jest Prymas Polski kardynał Józef Glemp. Ponadto przy Konferencji Episkopatu Polski działa Komisja ds. Polonii i Polaków za Granicą. Przewodniczącym jest ks. biskup Zygmunt Zimowski. Biskup Zimowski jest także, od 6 marca 2008 roku, delegatem Konferencji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Emigracji⁴⁰.

E. Organy administracji publicznej innych państw

1. Centrum Pedagogiczne dla Polskiego Szkolnictwa Narodowościowego w Republice Czeskiej. Centrum Pedagogiczne jest organizacją, która została powołana z dniem 1 stycznia 1995 r. przez Ministerstwo Szkolnictwa, Młodzieży i Wychowania Fizycznego Republiki Czeskiej. Działalność Centrum Pedagogicznego ma według statutu służyć pomocą metodyczną i dydaktyczną wszystkim przedszkolom i szkołom z polskim językiem nauczania na Zaolziu. Placówka podlega bezpośrednio Ministerstwu Szkolnictwa, Młodzieży i Wychowania Fizycznego, które również dotuje finansowo jej działalność. Do Centrum należą decyzje o programach i planach nauczania, wybór i pomoc w sprowadzaniu podręczników, materiałów metodycznych i pomocy dla szkół z polskim językiem

³⁷ <http://www.oswiataberlin.de/Info/index.html>

³⁸ <http://www.pmkamsterdam.nl/szkola/index.htm>

³⁹ <http://www.chrzescijanskie-centrum.de/>

⁴⁰ <http://www.episkopat.pl>

nauczania. Centrum dokonuje tłumaczeń podręczników i poradników metodycznych i troszczy się o doszkalać nauczycieli i doskonalenie ich warsztatu pracy, organizuje kursy komputerowe, językowe i warsztaty metodyczne, obsługuje także bibliotekę nauczycielską. Centrum Pedagogiczne współpracuje z Polonijnym Centrum Nauczycielskim w Lublinie, MŠMT w RC, Radą Polaków w RC, ZG PZKO, Macierzą Szkolną w RC, Konsulatem RP w Ostrawie, Fundacją im. T.Goniewicza w Lublinie, Stowarzyszeniem „Wspólnota Polska” oraz z kuratoriami oświaty i ośrodkami pedagogicznymi w Republice Czeskiej i w Polsce⁴¹.

2. Zagraniczne resorty oświaty to podmioty, które sprawują nadzór nad szkołami w obcych systemach edukacji, gdzie odbywa się nauka języka polskiego i w języku polskim. Dla Polaków mieszkających za granicą największe znaczenie mają: Ministerstwo Edukacji i Nauki Republiki Litewskiej⁴², Ministerstwo Edukacji Republiki Łotewskiej⁴³, Ministerstwo Edukacji Republiki Białoruskiej⁴⁴, Ministerstwo Oświaty i Nauki Ukrainy⁴⁵, Ministerstwo Edukacji Narodowej Republiki Francuskiej⁴⁶, Federalne Ministerstwo Edukacji i Badań Niemieckiej Republiki Federalnej⁴⁷, Ministerstwo Edukacji i Badań Królestwa Szwecji⁴⁸ i Ministerstwo Edukacji Królestwa Danii⁴⁹.

6. Podstawy prawne oświaty polonijnej i oświaty polskiej za granicą

Każde państwo określa w swoim porządku prawnym organizację systemu oświaty oraz zakres obowiązku szkolnego. Z drugiej strony społeczność międzynarodowa uznaje za ogólnie obowiązujące w dziedzinie oświaty: powszechne prawo do nauki i obowiązek nauki w zakresie podstawowym. Zasady te zostały wpisane do Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka przyjętej na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1948 roku⁵⁰. W rezultacie w większości państw obowiązkiem szkolnym

⁴¹ <http://www.pctesin.cz>

⁴² <http://www.smm.lt/en>

⁴³ <http://izm.izm.gov.lv/58.html>

⁴⁴ <http://minedu.unibel.by/?newlang=eng>

⁴⁵ www.education.gov.ua

⁴⁶ <http://www.education.gouv.fr/>

⁴⁷ <http://www.bmbf.de/en/index.php>

⁴⁸ <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2063>

⁴⁹ <http://www.eng.uvm.dk>

⁵⁰ Art. 26 ust. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

objęte są wszystkie dzieci, także dzieci przedstawicieli mniejszości narodowych. Prawa migrantów, w tym prawo do nauki w języku ojczystym, chronią natomiast konwencje i umowy międzynarodowe. Polska jest między innymi stroną Konwencji Ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych, do której przystąpiło 39 państw. Strony tej konwencji zobowiązały się uznać prawo każdej osoby należącej do mniejszości narodowej do nauki języka jego/jej mniejszości⁵¹.

Prawa Polaków za granicą chronione są także przez międzynarodowe umowy dwustronne. Wśród nich są: Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Czeskiej o współpracy w dziedzinie kultury, szkolnictwa i nauki z 2003 roku, Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty z 2006 roku, Porozumienie między Ministerstwem Edukacji Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej a Ministerstwem Kultury i Oświaty Republiki Litewskiej w dziedzinie oświaty i szkolnictwa wyższego z 1992 roku⁵² czy Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Federalnej Niemiec o współpracy kulturalnej, podpisana w Bonn dnia 14 lipca 1997 r.⁵³.

W Polsce każde dziecko, bez względu na obywatelstwo, może korzystać z opieki i nauki w publicznych szkołach. Nie oznacza to jednak, że takie same prawa przysługują polskim dzieciom w każdym innym państwie. To zależy przede wszystkim od przepisów obowiązujących w danym kraju. Jako przykład można podać Wielką Brytanię, gdzie obowiązkowi szkolnemu podlegają dzieci w wieku od 5 do 16 lat, tymczasem w Polsce obowiązkiem szkolnym objęte są dzieci w wieku od 7 do 18 lat⁵⁴.

Działania władz polskich na rzecz szkolnictwa polonijnego podejmowane są na podstawie uchwalonych programów działań i innych dokumentów rządowych. Pierwszym tego rodzaju dokumentem po przemianach 1989 r. była Uchwała Rady Ministrów z dnia 5 listopada 1991 r. w sprawie współpracy z Polonią, emigracją i Polakami za granicą. Wśród celów rządu, które określał dokument, znalazło się rozpowszechnianie znajomości języka polskiego, polskiej kultury i tradycji, wspieranie twórczości osób polskiego pochodzenia, pomoc w kształcaniu kadry nauczycielskiej i umożliwianie studiowania w Polsce⁵⁵. W roku 2002 Rada Ministrów uchwaliła *Rządowy program współpracy z Polonią i Polakami za granicą*. Wśród głównych kierunków działań znalazło się

⁵¹ Mówi o tym art. 14 Konwencji Ramowej Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych z dnia 1 lutego 1995 roku (Dz. U. z 2002 r., Nr 22, poz. 209)

⁵² http://www.p Polonia-polska.pl/index.php?id=int_reg

⁵³ <http://www.lex.com.pl/serwis/du/1999/0379.htm>

⁵⁴ Informacje na temat systemów edukacji w Europie na stronie: http://www.eurydice.org.pl/systemy_edukacji_w_Europie

⁵⁵ Uchwała RM Nr 145/91 z dnia 5 listopada 1991 r.

rozszerzanie dostępu i możliwości Polonii i Polaków za granicą do nauczania i doskonalenia znajomości języka polskiego⁵⁶. Aktualnie obowiązującym dokumentem rządowym określającym kierunki działań na rzecz Polaków za granicą jest *Rządowy program współpracy z Polonią i Polakami za granicą*, przyjęty przez Radę Ministrów w październiku 2007 roku. Program ten mówi między innymi o udzielaniu pomocy finansowej i metodycznej społecznym organizacjom oświatowym, szczególnie tym, które prowadzą szkoły sobotnie⁵⁷.

Zasady funkcjonowania szkolnictwa polonijnego i polskiego za granicą regulują - oprócz aktów prawa krajowego - normy wynikające z przepisów prawa międzynarodowego, do których należą m.in. wspomniana Konwencja Ramowa Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych z dnia 1 lutego 1995 roku (Dz. U. z 2002 r., Nr 22, poz. 209) i Dyrektywa z dnia 25 lipca 1977 roku w sprawie kształcenia dzieci pracowników migrujących (77/486/EWG).

Mając na uwadze powyższe, należy podkreślić, że status prawny **społecznych szkół sobotnich** zależy przede wszystkim od przepisów obowiązujących w państwie, na terenie którego szkoły te funkcjonują. **Szkoły należące do systemów edukacji innych państw** działają na podstawie przepisów krajowego porządku prawnego, obowiązujących lokalnie, i umów międzynarodowych. Natomiast **szkoły europejskie** działają w oparciu o Statut (Konwencja o Statucie Szkół Europejskich, Dz. U. 2005 Nr 3 poz. 10) oraz decyzje Rady Zarządzającej, w skład której wchodzi ministrowie edukacji 27 państw UE.

Działające przy placówkach dyplomatycznych wielu państw szkoły dla dzieci dyplomatów funkcjonowały na zasadzie eksterytorialności. Taki charakter miały też przez wiele lat szkoły działające przy polskich placówkach dyplomatycznych i konsularnych. Stan ten zmienił się w 1992 r., kiedy podjęto decyzję o przyjmowaniu „w miarę wolnych miejsc” nie tylko dzieci pracowników polskich placówek dyplomatycznych (co miało miejsce na początku istnienia szkoły), ale też dzieci obywateli polskich mieszkających za granicą na stałe. Od roku 1996 do placówek podlegających ZS na Solcu można było przyjmować nie tylko dzieci pracowników migrujących, ale nawet dzieci Polaków nie będących obywatelami polskimi. W latach 1996-1999 nauka w szkołach była częściowo odpłatna, w pozostałych latach bezpłatna.

W chwili obecnej szkoły polskie działające przy polskich placówkach dyplomatycznych i konsularnych oraz inne jednostki podlegające **Zespołowi Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą** funkcjonują na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra

⁵⁶ Ministerstwo Spraw Zagranicznych, *Rządowy program współpracy z Polonią i Polakami za granicą* zaakceptowany na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 10.12.2002 r., Warszawa 2002

⁵⁷ Program dostępny na stronie WWW.msz.gov.pl

Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 2 września 2004 r. w sprawie organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz. U. z 2004 r. Nr 194, poz.1986) ⁵⁸. Sytuacja, w której nieodpłatną naukę w Zespole Szkół na Solcu mogą pobierać dzieci pracowników migrujących, a nawet dzieci Polaków nie będących obywatelami polskimi, prowadzi faktycznie do dyskryminacji uczniów uczęszczających odpłatnie do społecznych szkół sobotnich, ponieważ nie wszyscy mogą zostać przyjęci do szkół przy ambasadach i konsulatach⁵⁹ ze względu na ograniczony budżet i ograniczoną liczbę tych placówek.

⁵⁸ Minister Edukacji Narodowej zobowiązany jest ponadto do wydania następujących aktów wykonawczych: w sprawie warunków i sposobu wspomaganie nauczania języka polskiego, historii, geografii, kultury polskiej i innych przedmiotów nauczanych w języku polskim wśród Polonii i Polaków zamieszkałych za granicą oraz dzieci pracowników migrujących; w sprawie zakresu i warunków przyznawania świadczeń przysługujących nauczycielom polskim skierowanym lub delegowanym do pracy za granicą; w sprawie wynagradzania nauczycieli zatrudnionych w publicznych szkołach i szkolnych punktach konsultacyjnych przy przedstawicielstwach dyplomatycznych, urzędach konsularnych i przedstawicielstwach wojskowych RP.

⁵⁹ Prawo do nauki w zagranicznych placówkach ZS na Solcu dla dzieci obywateli polskich stale mieszkających za granicą na tych samych zasadach co dla dzieci pracowników polskich placówek dyplomatycznych wprowadzono poprzez Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 1992 r. w sprawie zasad organizacji kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz.U. 1993 nr 6 poz. 31). To samo rozporządzenie wprowadziło także możliwość odpłatnego kształcenia dla dzieci obywateli innych państw. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 listopada 1996 r. w sprawie zasad organizowania kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą (Dz.U. 1996 nr 149 poz. 705) wprowadziło prawo do bezpłatnej nauki dla dzieci pracowników migrujących będących obywatelami polskimi. W roku 1999 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 sierpnia 1999 r. w sprawie zasad organizowania kształcenia dzieci obywateli polskich czasowo przebywających za granicą, wspomaganie nauczania historii, geografii i języka polskiego wśród Polonii oraz zakresu świadczeń przysługujących nauczycielom polskim skierowanym w tym celu do pracy za granicą (Dz.U. 1999 nr 67 poz. 757) wprowadziło dodatkowo prawo do bezpłatnej nauki dla dzieci obywateli innych państw pochodzenia polskiego.

III. Analiza szans i zagrożeń

Szkoły polskie i polonijne za granicą

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - Rozbudowana sieć społecznych szkół sobotnich. - Duża aktywność społeczna wśród Polaków zamieszkałych za granicą w zakresie oświaty, istniejąca infrastruktura polonijnych organizacji oświatowych w krajach starej migracji. - Aktywność oświatowych środowisk polonijnych w organizowaniu doskonalenia zawodowego miejscowych nauczycieli. - Szkoły należące do systemów edukacji innych państw gdzie nauczanie odbywa się w języku polskim na Litwie w Czechach, na Białorusi i Ukrainie. 	<ul style="list-style-type: none"> - Brak kompletnej ewidencji polskojęzycznych szkół za granicą. - Brak efektywnego systemu (instytucje, przepisy prawne, ośrodek koordynujący) wspierania oświaty polonijnej i oświaty polskiej za granicą. - Brak efektywnego systemu współpracy polskich władz oświatowych z polskojęzycznymi szkołami za granicą. - Brak dwustronnych umów międzynarodowych regulujących kwestię nauczania w języku polskim za granicą. - Brak doświadczenia w wykorzystaniu współczesnych technologii, w tym nauczania na odległość, w edukacji polskiej poza granicami kraju.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - Rosnące zainteresowanie Polską i nauką języka polskiego na świecie. - Możliwość wykorzystania funduszy strukturalnych Unii Europejskiej do tworzenia projektów oświatowych i pielęgnujących tożsamość kulturową. - Reforma programowa systemu oświaty w Polsce, która stanowi bodziec do reformy systemu oświaty polskiej za granicą. - Zaplecze instytucjonalne do popularyzacji nauki języka polskiego, które stanowi Państwowa Komisja Poświadczenia Znajomości Języka Polskiego jako Obcego. - Rosnące umiejętności w zakresie promowania swojej działalności wśród osób organizujących nauczanie w języku polskim za granicą. 	<ul style="list-style-type: none"> - Niestabilność w stosunkach dwustronnych z niektórymi partnerami zagranicznymi (np. Rosja, Kazachstan czy Białoruś). - Różnice pomiędzy polskim systemem edukacji a systemami edukacji innych państw. Częste zmiany i reformy systemów edukacji innych państw, co wiąże się z koniecznością nieustannego monitorowania sytuacji. - Rosnąca mobilność Polaków mieszkających za granicą, którzy często zmieniają kraj pobytu. - Rosnące (i niewspółmierne do efektów) koszty utrzymania zagranicznych jednostek organizacyjnych Zespołu Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą. - Postawy roszczeniowe środowisk polskiej emigracji.

Programy nauczania

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - Możliwość wyposażania polonijnych placówek nauczania języka polskiego w podręczniki i pomoce dydaktyczne poprzez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli. - Możliwość zamieszczania programów nauczania i innych materiałów istotnych dla nauczycieli uczących języka polskiego poza Polską poprzez wykorzystanie portalu www.polska-szkola.pl, integrującego oświatową społeczność polonijną. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ograniczone – w stosunku do potrzeb - możliwości wyposażania środowisk polonijnych w podręczniki przez polskie władze. - Brak jednolitych programów kształcenia i podręczników dla dzieci Polaków zamieszkałych za granicą. - Brak podręcznika do nauki języka polskiego dla najmłodszych. - Brak programów nauczania języka polskiego i w języku polskim, zatwierdzonych w systemach edukacji innych państw.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - Rosnące zainteresowanie polskojęzycznymi podręcznikami i programami nauczania ze strony społecznych szkół sobotnich i organizacji polonijnych. - Możliwości związane z rozwojem technologii informacyjnych. - Rosnąca świadomość metodyczna i dydaktyczna nauczycieli. - Wykorzystanie projektu „Opracowanie i pilotażowe wdrożenie innowacyjnych programów nauczania - zgodnych z polską podstawą programową kształcenia ogólnego i wymaganiami egzaminacyjnymi - przeznaczonych dla uczniów - dzieci obywateli polskich przebywających za granicą”, finansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego. 	<ul style="list-style-type: none"> - Zróżnicowane potrzeby oświatowe Polaków zamieszkałych za granicą. - Zróżnicowane potrzeby oświatowych środowisk za granicą w zakresie programów nauczania języka polskiego. - Oczekiwanie na gotowe rozwiązania ze strony środowisk nauczycieli. - Ograniczony dostęp do Internetu szerokopasmowego.

Nauczyciele

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - Doświadczenie i duże zaangażowanie nauczycieli pracujących w społecznych szkołach sobotnich. - Zaplecze do doskonalenia zawodowego kadry kierowniczej i nauczycieli szkół z nauczaniem języka polskiego za granicą, które stanowi Polonijne Centrum Nauczycielskie w Lublinie. - Oferta szkoleniowa techniką e-learningową dla nauczycieli. 	<ul style="list-style-type: none"> - Brak dostosowanych do obecnych potrzeb umów dwustronnych z Federacją Rosyjską i niektórymi krajami regionu, takimi jak Ukraina i Kazachstan, regulujących sprawy zatrudniania nauczycieli z Polski. - Brak dostosowanych do potrzeb standardów przygotowania merytorycznego i metodycznego nauczycieli pracujących w szkołach za granicą, gdzie odbywa się nauka języka polskiego i w języku polskim. - Brak przepisów regulujących odpowiednio sprawy wynagradzania i awansu zawodowego nauczycieli kierowanych do pracy za granicą. - Koncentrowanie się nauczycieli cudzoziemców uczących języka polskiego za granicą na osiągnięciu wyłącznie sprawności językowej (bez potrzeby poznawania polskiej kultury), nieakceptowanie takich nauczycieli przez rodziców i działaczy polonijnych. - Brak systematycznego kontaktu z językiem polskim nauczycieli pracujących za granicą. - Opór przeciwko zmianom w tradycyjnej relacji uczeń-nauczyciel i zmianom metod nauczania.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - Rosnące zainteresowanie doształcaniem metodycznym i merytorycznym ze strony nauczycieli polonijnych i dyrektorów szkół. - Dobre przygotowanie językowe i przedmiotowe nauczycieli będących przedstawicielami „nowej emigracji” . - Emigracja nauczycieli gotowych podjąć pracę w polskich instytucjach oświatowych za granicą. - Rosnące zapotrzebowanie środowisk polonijnych na pracę nauczycieli 	<ul style="list-style-type: none"> - Niestabilność organizacyjna szkół opartych w większości na pracy wolontariuszy. - Postawa roszczeniowa nauczycieli polonijnych wobec państwa polskiego - domaganie się przez nich zrównania ich w prawach z nauczycielami pracującymi w Polsce, przy jednoczesnym braku możliwości weryfikacji ich kwalifikacji oraz wymiaru zatrudnienia.

<p>kierowanych z Polski.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zwiększające się zainteresowanie nauczycieli uczących języka polskiego poza Polską e-learningowymi kursami prowadzonymi przez Polonijne Centrum Nauczycielskie w Lublinie. - Rosnące zainteresowanie dyrektorów i organizatorów zagranicznych placówek oświatowych, w których odbywa się nauka języka polskiego i w języku polskim, doskazywaniem w zakresie organizacji i zarządzania oświatą. - Gotowość wielu nauczycieli do pracy w charakterze wolontariuszy. 	
---	--

IV. Wizja

Wizja rozwoju oświaty polonijnej i systemu oświaty polskiej za granicą musi odpowiadać potrzebom społeczeństwa i wyzwaniom współczesności, a z drugiej strony powinna uwzględniać warunki, w jakich będzie realizowana. Ma ona przede wszystkim pogodzić zróżnicowane potrzeby przedstawicieli Polonii - zasymilowanych i zamieszkałych za granicą na stałe, którzy oczekują wsparcia w podtrzymywaniu narodowej tożsamości, jak i pracowników migrujących - liczących się z powrotem do Polski lub zmianą kraju zamieszkania, którzy oczekują umożliwienia ich dzieciom łatwej adaptacji po powrocie do kraju. Wizja oświaty polonijnej i systemu oświaty polskiej za granicą do roku 2011 przedstawia się następująco:

Oświata polonijna i oświata polska za granicą tworzą system różnorodnych instytucji oświatowych prowadzących nauczanie języka polskiego i w języku polskim. Instytucje te przy wsparciu ze strony polskiego rządu, uwzględniając specyficzne potrzeby Polaków mieszkających w państwie, w którym działają, i wykorzystując najnowsze technologie edukacyjne, zapewniają uczącym się w nich dzieciom możliwość nauki języka polskiego, poznawania polskiej kultury, historii i tradycji oraz ułatwiają kontynuowanie nauki w Polsce.

Polskie władze oświatowe chcą dać równe szanse dostępu do polskiej oświaty dzieciom Polaków zamieszkałych poza granicami kraju. Intencją MEN jest zapewnienie wszystkim instytucjom prowadzącym nauczanie języka polskiego i w języku polskim w innych państwach - bez względu na ich status organizacyjny i kraj, w jakim się znajdują – jednakowych zasad korzystania z szerokiej palety oferującej różne rodzaje wsparcia. W palecie znajdują się między innymi programy nauczania, pomoc

metodyczna dla nauczycieli i różne rodzaje wsparcia materialnego, organizacyjnego i dydaktycznego. Aby właściwie ocenić rodzaj wsparcia, jakie powinno być udzielone, konieczne jest stworzenie ewidencji wszystkich polskojęzycznych instytucji oświatowych za granicą. Potrzebny jest także efektywny system współpracy instytucji publicznych i społecznych działających na rzecz polskojęzycznej oświaty w innych państwach.

Polska oświata potrzebuje również sprawnego systemu sprawdzania i certyfikowania znajomości języka polskiego. Certyfikat poświadczający znajomość języka polskiego powinien być dokumentem ułatwiającym podjęcie kształcenia w szkołach i uczelniach wyższych na terenie Polski.

Istotne jest zapewnienie polskojęzycznym instytucjom oświatowym za granicą odpowiednio przygotowanej kadry nauczycielskiej, a proces dydaktyczny powinien być wspierany wykorzystaniem nowoczesnych technologii edukacyjnych. Polskojęzyczne instytucje oświatowe za granicą powinny w pierwszej kolejności zaspokajać potrzeby uczniów z zakresu nauki języka polskiego, historii, geografii i kultury polskiej, przygotowania uczniów do powrotu do polskiego systemu edukacji w kraju i przygotowania do zdania polskiego egzaminu maturalnego. Podstawową formą realizacji ostatnich postulatów będzie upowszechnienie wykorzystania technik e-learningowych.

V. Cel główny i priorytety

Celem głównym *Programu rozwoju oświaty polonijnej i systemu oświaty polskiej za granicą na lata 2009-2011* jest:

Budowa ogólnodostępnego, efektywnego i nowoczesnego systemu oświaty polskojęzycznej poza granicami kraju, uwzględniającego specyficzne potrzeby Polaków zamieszkałych w poszczególnych krajach, pomagającego w zachowaniu podmiotowości narodowej Polakom mieszkającym za granicą i umożliwiającego dzieciom Polaków, którzy zamierzają wrócić do kraju, adaptację (readaptację) do systemu oświaty w Polsce.

Przez **ogólnodostępny** rozumie się: dający polskim uczniom poza granicami kraju powszechną i opartą na jednakowych zasadach możliwość korzystania z edukacji polskojęzycznej, niezależnie od miejsca zamieszkania.

Przez **efektywny** rozumie się system, zapewniający dzieciom Polaków zamieszkałych za granicą edukację dostosowaną do ich potrzeb.

Poprzez **nowoczesny** rozumie się system, wykorzystujący najnowsze wyniki badań i technologie informacyjne.

Strategia będzie uwzględniać następujące priorytety:

1. Dostosowanie instytucji oświaty polskiej za granicą i oświaty polonijnej do aktualnych potrzeb Polaków poza granicami Kraju.

2. Zapewnienie wysokiej jakości przygotowania merytorycznego i metodycznego nauczycieli uczących w języku polskim za granicą.
3. Promocja języka polskiego i nauczania w języku polskim za granicą.
4. Zastosowanie nowoczesnych technologii edukacyjnych.
5. Koordynowanie rozwoju oświaty polskojęzycznej za granicą.

Przedstawione wyżej priorytety będą realizowane poprzez tworzenie odpowiednich regulacji prawnych, jak i przez działania bezpośrednie w postaci konkursów na projekty edukacyjne, organizowanie szkoleń, przekazywanie pomocy dydaktycznych lub wsparcia w innych formach.

1. Dostosowanie instytucji oświaty polskiej za granicą i oświaty polonijnej do aktualnych potrzeb Polaków poza granicami Polski

Dostosowanie instytucji oświaty polskiej za granicą i oświaty polonijnej do aktualnych potrzeb Polaków poza granicami Polski jest podstawowym priorytetem *Programu rozwoju oświaty polonijnej i systemu oświaty polskiej za granicą na lata 2009-2011*. Jego realizacja odbędzie się poprzez wspieranie materialne, organizacyjne i merytoryczne polskojęzycznych instytucji oświatowych za granicą. Społeczne szkoły sobotnie i szkoły w obcych systemach edukacji, gdzie odbywa się nauka języka polskiego i w języku polskim, współpracując z Zespołem Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą (ZS na Solcu), będą mogły zaoferować swoim uczniom realizację specjalnego programu kształcenia opracowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej RP we współpracy z ekspertami i praktykami ze środowisk polonijnych. Jednocześnie zagraniczne jednostki organizacyjne ZS na Solcu zostaną stopniowo uspołecznione. Realizacja priorytetu będzie następować za sprawą realizacji następujących działań:

A. Budowa nowego modelu nauczania w języku polskim poza granicami Polski

Kształt nowego modelu nauczania języka polskiego i w języku polskim za granicą ma przede wszystkim odpowiadać na zróżnicowane potrzeby Polaków przebywających za granicą. Z drugiej strony musi uwzględniać współczesne procesy społeczne, wyzwania związane z szybkim rozwojem cywilizacyjnym i możliwości, jakimi dysponuje państwo polskie. Nowy model nauczania w języku polskim poza granicami kraju zostanie stworzony przy udziale Ministerstwa Edukacji Narodowej i ZS na Solcu w oparciu o następujące założenia:

- a) Kształcenie dzieci polskich przebywających za granicą odbywa się przy współpracy ZS na Solcu ze społecznymi szkołami sobotnimi i szkołami w obcych systemach edukacji, w których odbywa się nauka języka polskiego lub w języku polskim. Osobą odpowiedzialną za właściwy przebieg tej współpracy będzie **doradca oświatowy**

działający przy polskiej placówce dyplomatycznej. Społeczne szkoły sobotnie zachowują autonomię w stosunku do MEN. Zagraniczne jednostki organizacyjne ZS na Solcu zostaną przekształcone w społeczne szkoły sobotnie, szkoły nieprzejęte przez lokalne środowiska oświatowe zostaną wygaszone.

- b) Szkoły sobotnie będą miały możliwość kształcenia dzieci polskich przebywających za granicą w oparciu o przygotowane przez MEN materiały edukacyjne i programy kształcenia zgodne ze specjalną podstawą programową opracowaną dla potrzeb społecznych szkół sobotnich.
- c) ZS na Solcu będzie umożliwiał wydawanie świadectw przez społeczne szkoły sobotnie współpracujące z MEN, realizujące program oparty na specjalnej podstawie programowej oraz uczestniczące w programie samooceny. Procedury samooceny, wzór świadectw i zasady ich wydawania zostaną opracowane przez MEN.
- d) Dla uczniów wracających do kraju opracowany zostanie roczny tryb przygotowania ułatwiającego im płynne włączenie się do polskiego systemu edukacji.
- e) Dla zainteresowanych uczniów, którzy ukończyli szkoły gimnazjalne, ZS na Solcu opracuje korespondencyjny tryb kształcenia przygotowujący do uzyskania polskiej matury.
- f) Dzieci obywateli RP (w tym dzieci pracowników polskich placówek dyplomatycznych) mieszkające za granicą będą miały możliwość kształcenia w trybie nauczania domowego. W ramach tego trybu uczeń będzie zapisany do szkoły w Polsce i otrzyma świadectwo na podstawie egzaminów klasyfikacyjnych organizowanych przez dyrektora szkoły w Polsce⁶⁰. Tryb ten umożliwi ukończenie szkoły ponadgimnazjalnej i przystąpienie do matury uczniom słabo znającym język kraju zamieszkania, a którzy ze względu na wiek nie są objęci obowiązkiem szkolnym (16 lat w wielu krajach).

Powyższe założenia zostaną uwzględnione w statucie i regulaminie organizacyjnym Zespołu Szkół. Model będzie miał kształt palety oferującej różne możliwości wsparcia dla inicjatyw edukacyjnych. W palecie określone zostaną świadczenia z zakresu oświaty przysługujące instytucjom edukacyjnym za granicą. Wśród oferowanych form wsparcia znajdują się programy nauczania dla

⁶⁰ Mówi o tym art. 16 Ustawy z 9 września 1991 r. o systemie oświaty. Zgodnie z nowelizacją z dnia 12 lutego 2009 roku, warunkiem dopuszczenia dziecka do nauki w trybie spełniania obowiązku szkolnego poza szkołą jest między innymi zobowiązanie rodziców do przystępowania w każdym roku szkolnym przez dziecko spełniające obowiązek szkolny lub obowiązek nauki do rocznych egzaminów klasyfikacyjnych. Nowelizacja ustawy uszczegółowia przepisy dotyczące nauczania domowego, co eliminuje ryzyko uznaniowości decyzji dyrektora szkoły w tej sprawie.

różnych etapów kształcenia i różnych grup odbiorców w zakresie języka polskiego (jako ojczystego i jako obcego), literatury i kultury polskiej, historii Polski, elementów geografii Polski oraz wiedzy o społeczeństwie, podręczniki i inne pomoce naukowe udostępniane on-line oraz szkolenia dla nauczycieli.

Oczekiwany efekt: przejęcie przez społeczne szkoły sobotnie roli podstawowych instytucji kształcących w języku polskim poza granicami kraju, przy stałym wsparciu metodycznym i merytorycznym ze strony polskich instytucji publicznych. Objęcie uczniów zainteresowanych realizacją pełnej polskiej podstawy programowej nauczaniem domowym realizowanym przez szkoły na terenie kraju.

B. Opracowanie specjalnej podstawy programowej

Merytoryczną pomoc dla szkół sobotnich działających za granicą stanowić będzie opracowana w ramach projektu współfinansowanego ze środków EFS POKL (KL 333-03-000-00) ⁶¹ specjalna podstawa programowa dostosowana do warunków nauczania poza Polską, programy i materiały wspierające autorów programów i nauczycieli.

Przygotowywana przez zespół ekspertów i praktyków z kraju i emigracji podstawa podzielona zostanie na dwa bloki: językowy i zintegrowany blok kształcenia kulturowego (m.in. historia i geografia polski, literatura, wiedza o kulturze, wiedza o współczesnej Polsce).

W ramach bloku językowego szczegółowo opisane zostaną wymagania językowe dla poziomów wiekowych zgodnie z Europejskim Systemem Opisu Kształcenia Językowego i sposobem opisu wymagań językowych w polskiej podstawie programowej kształcenia ogólnego od poziomu

⁶¹ Opracowanie palety propozycji dla instytucji edukacyjnych nastąpi w ramach projektu „Opracowanie i pilotażowe wdrożenie innowacyjnych programów nauczania - zgodnych z polską podstawą programową kształcenia ogólnego i wymaganiami egzaminacyjnymi - przeznaczonych dla uczniów - dzieci obywateli polskich przebywających za granicą”. Projekt finansowany ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki planowany jest na lata 2008-2010. W ramach projektu zaplanowano m.in. następujące działania: 1. Diagnoza i analiza sytuacji uczniów polskich przebywających za granicą. Powołanie zespołu analizującego zebrane dane. 2. Analiza nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego pod kątem jej przystosowania do nauczania tej szczególnej grupy uczniów. 3. Opracowanie programów nauczania dla różnych etapów kształcenia i różnych grup odbiorców w zakresie języka polskiego (jako ojczystego i jako obcego), literatury i kultury polskiej, historii Polski, elementów geografii Polski oraz wiedzy o społeczeństwie. 4. Opracowanie opisu kształcenia językowego w zakresie języka polskiego dla poszczególnych etapów kształcenia (od przedszkolaka do maturzysty). 5. Propozycja wdrożenia i pilotaż. 6. Przygotowanie materiałów informacyjnych. 7. Szkolenia dla nauczycieli – doradców i konsultantów. 8. Seminaria dla rodziców i uczniów.

podstawowego języka polskiego jako języka obcego, po biegłą znajomość polskiego zgodną z wymaganiami stawianymi polskim uczniom w Kraju (język ojczysty).

W ramach bloku kształcenia kulturowego spisany i opracowany zostanie także zestaw wymagań w zakresie kształcenia kulturowego – wiedza o kulturze, historia, geografia, wiedza o współczesnej Polsce. Będzie to opis zintegrowanego przedmiotu nauczania o Polsce, jej historii i tradycjach, geografii i przyrodzie oraz współczesnej sytuacji i roli Polski w świecie. W opisie tej części z jednej strony wskazane zostaną przykłady wspólnego polskiego dziedzictwa i najważniejsze aspekty życia w Polsce, czyli uznane za niezbędne każdemu Polakowi elementy wiedzy o Ojczyźnie, z drugiej - pozostawiona zostanie przestrzeń pozwalająca dokonać wyborów i modyfikacji w zależności od kontekstu lokalnego. Baza materiałów edukacyjnych ma być w przyszłości stale aktualizowana i uzupełniana, aby zapewnić zainteresowanym coraz więcej możliwości pogłębiania wiedzy o Polsce, nawet w ramach edukacji domowej (nieformalnej i pozaformalnej).

Podstawa będzie fundamentem do tworzenia wielu różnych, dostosowanych do zróżnicowanych potrzeb uczniów, programów nauczania oraz materiałów edukacyjnych dla poszczególnych placówek edukacyjnych. Materiały zostaną opracowane w modułach, pozwalających nauczycielom na konstruowanie programów i dobór materiałów stosownie do wieku i poziomu językowego uczniów. Sama podstawa będzie określała pożądany poziom wymagań, jakie należy postawić uczniom na zakończenie danego etapu nauczania. Nauczyciele i uczniowie otrzymają też narzędzia pomocne w diagnozowaniu poziomu osiągnięć uczniów.

Wszystkie opisy zostaną podzielone na trzy etapy edukacyjne:

- od przedszkola do czwartej klasy (orientacyjny wiek uczniów 5-9 lat),
- od czwartej do szóstej klasy (10-13 lat),
- od gimnazjum do matury (powyżej 14 lat).

C. Poprawa warunków współpracy polskich instytucji oświatowych z partnerami społecznymi za granicą

Jednym z podstawowych problemów polskojęzycznej oświaty za granicą jest brak efektywnego systemu współpracy krajowych władz oświatowych ze społecznymi szkołami sobotnimi oraz organizacjami społecznymi wspierającymi nauczanie w języku polskim za granicą. W rezultacie trudno ocenić rzeczywiste potrzeby z zakresu oświaty Polaków zamieszkałych za granicą i - co za tym idzie - trudne jest udzielanie wsparcia tym instytucjom. Działanie to składa się z następujących elementów:

1. Stworzenie narzędzi komunikacji z wykorzystaniem technologii informacyjnych w oparciu o stronę www.polska-szkola.pl

Strona www.polska-szkola.pl została stworzona przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Polonijne Centrum Nauczycielskie w Lublinie dla wspierania uczestnictwa w kulturze, nauczania języka polskiego, polskiej historii i geografii za granicą, w celu podtrzymywania więzi Polaków z krajem. Dzięki systemowi interaktywnych baz danych (polskie, polonijne szkoły w Internecie, instytucje wspierające), forów dyskusyjnych (m.in. dla rodziców, nauczycieli, dyrektorów), serwisów nowości, interaktywnych poradników itp. zarejestrowani użytkownicy mogą zamieszczać aktualne informacje o swoich szkołach, oferty współpracy, rekomendować stworzone przez siebie lub znalezione w Internecie materiały dydaktyczne, a także uzupełniać i komentować informacje zamieszczone przez innych. Strona będzie punktem wyjścia do budowy systemu narzędzi komunikowania w przestrzeni wirtualnej. Staną się one kanałami wymiany informacji pomiędzy instytucjami publicznymi i społecznymi, a także osobami prywatnymi. Podstawowe założenia budowy systemu to otwartość, interaktywność i innowacyjność.

2. Powołanie instytucji *doradcy oświatowego*, który będzie utrzymywał kontakt ze środowiskiem Polonii w danym kraju.

Do podstawowych zadań doradcy będzie należeć monitorowanie potrzeb lokalnych środowisk z zakresu oświaty w języku polskim i pośredniczenie w kontaktach pomiędzy polskojęzycznymi instytucjami oświatowymi za granicą a władzami oświatowymi w Polsce oraz wspieranie organizacyjne i metodyczne nowo powstających polskich placówek oświatowych.

Powołanie nowej instytucji powinno się dokonać przy ścisłej współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych (MSZ). Wspólnie powinna być ustalona forma wsparcia, jaką doradca otrzyma ze strony polskich placówek dyplomatycznych. Wspólnie powinien być też ustalony zakres i sposób działania doradcy, który uzależniony będzie od specyfiki danego kraju/regionu i treść przepisów, które będą podstawą działania nowej instytucji.

Dobre rozeznanie w potrzebach edukacyjnych Polaków zamieszkałych w poszczególnych krajach pozwoli na stworzenie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej indywidualnych projektów dla każdego środowiska polonijnego. Zadanie MEN będzie polegało na ustaleniu priorytetów i stworzeniu kryteriów, w oparciu o które będą organizowane konkursy na projekty edukacyjne. Formy projektów będą uzależnione od specyficznych potrzeb występujących w danym kraju. Przykładowo będzie to konkurs na program interwencyjny dla poprawy jakości edukacji w danym kraju/regionie/mieście albo konkurs na indywidualny program edukacji polskojęzycznej dla danej społeczności. W konsekwencji będą też organizowane konkursy na osoby lub instytucje zarządzające wdrażaniem projektu.

Oczekiwany efekt: skuteczny system współpracy krajowych władz oświatowych ze społecznymi szkołami sobotnimi i szkołami w obcych systemach edukacji, w których odbywa się

nauka języka polskiego i w języku polskim, w celu realizacji programów nauczania tworzonych przez krajowe władze oświatowe.

D. Wsparcie materialne i organizacyjne dla rozwoju społecznych inicjatyw oświatowych.

Społeczne szkoły sobotnie są najbardziej powszechną formą edukacji wśród Polaków zamieszkałych za granicą. Kategoria ta obejmuje instytucje oświatowe przyjmujące bardzo różne formy organizacyjne. Zaliczamy do niej zarówno szkoły z kilkudziesięcioletnią tradycją istniejące w krajach Europy Zachodniej, jak i działające od kilkunastu lat, często borykające się z problemami socjalnymi, szkoły w krajach byłego Związku Radzieckiego. Cechą wspólną, a zarazem atutem tych instytucji jest to, że powstały one z inicjatywy lokalnych społeczności, co daje gwarancję, że zaspokajają rzeczywiste potrzeby. Różnorodność form organizacyjnych należy także traktować jako atut, ponieważ instytucje te są dostosowane do warunków instytucjonalnych państwa, w którym funkcjonują.

Działanie *Wsparcie materialne i organizacyjne dla rozwoju społecznych inicjatyw oświatowych* oznacza poparcie dla tworzenia wyżej wspomnianych instytucji oraz udzielanie im wsparcia w zakresie, w jakim przyczyniają się do realizacji celu głównego Strategii. W skład działania wejdą następujące elementy:

a) Pomoc szkołom polskim i placówkom oświatowym w utrzymaniu i rozwoju infrastruktury (m.in. opłaty eksploatacyjne w szkołach sobotnich za granicą, pomoc w bezpłatnym dostępie do lokalnej infrastruktury oświatowej, zakup mebli, doposażenie w sprzęt komputerowy szkół sobotnich, drobne naprawy, remonty, wydatki administracyjno-biurowe, zakup środków trwałych i koszty utrzymania).

b) Pomoc dydaktyczna i metodyczna dla nauczycieli (wydawanie publikacji, zakup książek, podręczników i pomocy naukowych, kursy języka polskiego, warsztaty polonistyczne, w tym staże metodyczne i szkoleniowe dla nauczycieli).

c) Integracyjne pobyty edukacyjne w kraju i za granicą (m.in. zajęcia doskonalące znajomość języka polskiego, połączone z wycieczkami turystyczno-krajoznawczymi, kolonie letnie i zimowe o charakterze edukacyjnym, wyjazdowe szkoły języka polskiego oraz warsztaty teatralne i dziennikarskie).

d) Konkursy i olimpiady wiedzy o języku, literaturze i kulturze Polski⁶².

⁶² Niektóre z wymienionych tu działań pokrywają się z inicjatywami, które wpisano do Uchwały Nr 154 Prezydium Senatu z dnia 6 sierpnia 2008 r. w sprawie określenia kierunków działań na rzecz Polonii i Polaków za granicą w latach 2009 – 2011.

e) Upowszechnianie wśród Polaków zamieszkałych za granicą wiedzy z zakresu przysługujących im praw do nauki języka ojczystego w kraju zamieszkania, a także wiedzy z zakresu możliwości wykorzystania funduszy strukturalnych do finansowania projektów mających na celu podtrzymywanie tożsamości narodowej poprzez nauczanie języka polskiego i w języku polskim.

Działanie to realizowane będzie przy współpracy Kancelarii Senatu RP i Ministerstwa Edukacji Narodowej. Niezbędne jest określenie dokładnego podziału kompetencji z tego zakresu pomiędzy Senatem RP i MEN. Niezbędne jest także stworzenie centralnej oferty pomocy dla instytucji zajmujących się kształceniem w języku polskim za granicą oraz centralnego rejestru dóbr przekazanych na ich rzecz przez państwo polskie, co pozwoli na gospodarne i efektywne wykorzystanie funduszy publicznych.

Oczekiwany efekt: stworzenie spójnego przejrzystego systemu wspierania polonijnych placówek oświatowych przez władze krajowe.

2. Zapewnienie wysokiej jakości przygotowania merytorycznego i metodycznego nauczycieli uczących języka polskiego i w języku polskim za granicą

Jakość oświaty, w tym także oświaty polskojęzycznej, poza granicami kraju zależy przede wszystkim od przygotowania merytorycznego i metodycznego nauczycieli. Obecnie instytucją, która zajmuje się merytorycznym i metodycznym wspomaganie nauczycieli spoza granic Rzeczypospolitej Polskiej, uczących języka polskiego i innych przedmiotów w języku polskim, jest Polonijne Centrum Nauczycielskie w Lublinie⁶³.

Do zadań PCN należy między innymi organizowanie szkoleń dla nauczycieli, opracowywanie programów nauczania, a także gromadzenie i udostępnianie informacji na temat oświaty polonijnej. Celem działań PCN w ramach Strategii będzie zapewnienie wysokiej jakości przygotowania merytorycznego i metodycznego nauczycieli uczących języka polskiego i w języku polskim za granicą.

Nową inicjatywą, która przyczyni się do realizacji tego działania, będzie opracowanie procedury nadawania **statusu nauczyciela polonijnego**. Podstawowym warunkiem otrzymania statusu nauczyciela polonijnego będzie realizowanie programów kształcenia opracowanych w ramach współpracy z ZS na Solcu.

Wśród kryteriów przyznawania statusu nauczyciela polonijnego uwzględnione będą: staż zawodowy, regularne uczestnictwo w szkoleniach, przygotowanie pedagogiczne i odpowiedni poziom znajomości języka polskiego.

⁶³ <http://bip.pcn.lublin.pl/bip/bip.php?str=2>

Status nauczyciela polonijnego będzie przyznawany czasowo i odnawialny. Nauczyciel polonijny będzie miał m.in. prawo do:

- a) bezpłatnego uczestnictwa w szkoleniu zawodowym finansowanym przez MEN,
- b) konsultacji metodycznych w formie mailowej, telefonicznej lub bezpośredniej w PCN,
- c) odbycia stażu metodycznego w szkołach w Polsce,
- d) ubiegania się o bezpłatne otrzymywanie podręczników, pomocy dydaktycznych i metodycznych w ramach regulaminu przyjętego przez MEN.

Oczekiwany efekt: podniesienie poziomu przygotowania merytorycznego metodycznego oraz statusu nauczycieli polonijnych do poziomu odpowiadającego potrzebom.

3. Promocja języka polskiego i nauczania w języku polskim za granicą

A. System certyfikowania znajomości języka polskiego

Polska oświata potrzebuje efektywnego systemu potwierdzania znajomości języka polskiego. Obecnie instytucją odpowiedzialną za organizowanie egzaminów i wydawanie certyfikatów znajomości języka polskiego jest Państwowa Komisja Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego. Zasięg działania tej instytucji jest jednak niewystarczający. W latach 2004-2008 do egzaminu przystąpiło zaledwie 1376 osób w 19 ośrodkach egzaminacyjnych, z czego tylko w 11 ośrodkach za granicą. Nie bez znaczenia jest też fakt, że około dwóch trzecich kandydatów zdawało egzamin w Polsce⁶⁴. Egzaminy odbywają się jedynie na trzech spośród sześciu poziomów Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego, a mianowicie B1, B2 i C2. Problemem jest zwłaszcza brak możliwości zdawania egzaminów na poziomach A1 i A2 (dla najmniej zaawansowanych), do których mogłyby przystępować dzieci będące na wczesnym etapie edukacji.

Ze względu na to, że celem *Programu* jest między innymi upowszechnianie znajomości języka polskiego wśród Polaków zamieszkałych za granicą należy podjąć działania, które istotnie zwiększą liczbę osób ubiegających się o przyznanie certyfikatu znajomości języka polskiego.

Należy więc opracować rozwiązania prawne pozwalające PKPZJPJ na nadawanie uprawnień niepublicznym i publicznym instytucjom, które mogłyby przeprowadzać egzaminy we własnym zakresie. PKPZJPJ zajmowałaby się wówczas jedynie nadzorem tych instytucji, kontrolując je pod względem jakości usług. Państwowa Komisja Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego

⁶⁴ <http://www.buwiwm.edu.pl/certyfikacja/index.html>

powinna wejść w skład Ministerstwa Edukacji Narodowej. Konieczne jest też przygotowanie standardów egzaminacyjnych dla poziomów A1 i A2.

Jednocześnie celowe jest też stworzenie możliwości dobrowolnego poddawania się kontroli jakości kształcenia instytucjom, które zajmują się przygotowaniem do egzaminu sprawdzającego znajomość języka polskiego. Szczególny nacisk należy położyć na przeprowadzanie kursów i egzaminów na poziomie A1 i A2, których potencjalnymi odbiorcami są dzieci uczące się w społecznych szkołach sobotnich.

Prace nad stworzeniem **internetowej szkoły języka polskiego** rozpoczęło Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Treści nauczania prowadzonego w tej szkole - w założeniu - powinny być oparte na wymaganiach egzaminacyjnych i umożliwiać przygotowanie się uczestnika szkoleń on-line do zdania egzaminu certyfikacyjnego na odpowiednim poziomie.

Oczekiwany efekt: wzrost liczby osób ubiegających się o certyfikat znajomości języka polskiego oraz osiągnięcie stanu, gdy zdecydowana większość kandydatów przystępuje do tego egzaminu za granicą.

B. System promocji języka polskiego i polskiej oświaty za granicą

Działania promocyjno-marketingowe mające na celu wypromowanie możliwości ubiegania się o certyfikat znajomości języka polskiego są niezbędnym dopełnieniem budowy powszechnego systemu egzaminowania znajomości języka polskiego. Działania te powinny być komplementarne i spójne z działaniami promującymi polski system edukacji za granicą, działaniami promującymi polską kulturę, prowadzonymi przez **Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ)** i podległe mu **Instytuty Polskie**, a także działaniami **Senatu RP**, który wspiera ze swoich środków media polonijne⁶⁵.

Formy działania powinny uwzględniać specyfikę kraju, w którym będą prowadzone, a także powinny być dostosowane do sytuacji, w jakiej znajdują się Polacy tam zamieszkujący. Ze względu na duże zróżnicowanie sytuacji Polonii w poszczególnych krajach nie jest zasadne tworzenie jednolitego modelu działań w tym zakresie.

Działania promocyjne będą koordynowane przez MEN, prowadzone w oparciu o współpracę z „doradcami oświatowymi” i mediami polonijnymi. Istotnym kanałem komunikowania się powinny

⁶⁵ Uchwała Nr 154 Prezydium Senatu z dnia 6 sierpnia 2008 r. w sprawie określenia kierunków działań na rzecz Polonii i Polaków za granicą w latach 2009 – 2011, pkt 5) upowszechnianie wiedzy o Polsce, języku i kulturze oraz kształtowanie pozytywnego wizerunku Polski i Polaków w świecie, w szczególności wspieranie działalności programowej i infrastruktury redakcji radiowych, telewizyjnych, czasopism polonijnych i portali internetowych.

być polonijne organizacje społeczne, które można zaangażować do współpracy przy dystrybucji materiałów informacyjnych (biuletynów, informatorów, broszur).

Środki na cele promocyjne mogą być pozyskiwane poprzez organizowanie konkursów na projekty, które obejmują stworzenie systemu sponsoringu działań promocyjnych. Ważnym instrumentem wspierającym tego rodzaju działania jest odpowiednie zarządzanie patronatem Ministra Edukacji Narodowej.

Istotną rolę w promowaniu polskiego systemu oświaty za granicą odgrywać będzie interaktywny portal internetowy połączony z platformą e-learningową. Innym ważnym instrumentem promocji jest redagowanie bądź współredagowanie biuletynu poświęconego bieżącym problemom polskiej oświaty za granicą i oświacie polonijnej.

Oczekiwany efekt: poprawa stanu wiedzy na temat polskiego systemu oświaty wśród Polaków zamieszkałych za granicą .

4. Nowoczesne technologie edukacyjne

W warunkach szybkiego rozwoju cywilizacyjnego nowoczesne technologie informacyjne odgrywają coraz większą rolę w edukacji. Rośnie zainteresowanie uczeniem się na odległość. Przyczyn tego zjawiska należy upatrywać w fakcie pobierania nauki - przez większość dzieci Polaków zamieszkałych za granicą - w systemie oświaty kraju zamieszkania. Nauka w języku polskim traktowana jest jako uzupełnienie, które jest jednak niezbędne do podtrzymania więzi z ojczyzną.

W tej sytuacji najlepszym instrumentem do upowszechnienia oświaty za granicą jest budowa internetowej platformy edukacyjnej (platformy e-learningowej), za pośrednictwem której będą prowadzone zajęcia. Zarządzanie platformą zostanie powierzone Zespołowi Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą (ZS na Solcu). Platforma powinna zapewniać możliwość realizowania różnych opcji programu kształcenia. Platforma e-learningowa powinna funkcjonować w oparciu o następujące założenia:

- a) Platforma jest interaktywnym narzędziem komunikacji pomiędzy uczniami, nauczycielami, placówkami oświatowymi prowadzącymi naukę języka polskiego i w języku polskim za granicą, ZS na Solcu, doradcami oświatowymi przy ambasadach, egzaminatorami i audytorami w Polsce.
- b) Wykorzystywać ją mogą do różnych celów zarówno indywidualni uczniowie, jak i placówki oświatowe. Odbiorcy indywidualni i placówki oświatowe korzystają z platformy w odrębnym trybie. Warunkiem korzystania z platformy jest rejestracja, utrzymywanie regularnego kontaktu z administratorem platformy i spełnienie warunków korzystania.

- c) Platforma zapewnia placówkom oświatowym i nauczycielom możliwość korzystania z podstawy programowej i **programów kształcenia** przygotowanych przez polskie władze oświatowe dla Polaków zamieszkałych za granicą. Uczniom i nauczycielom zapewnia dostęp do **podręczników i innych pomocy dydaktycznych** w wersji elektronicznej.
- d) Umożliwia nauczycielom ZS na Solcu oraz nauczycielom społecznych szkół sobotnich prowadzenie zajęć za pośrednictwem łączny internetowych oraz wykorzystanie innych nowoczesnych technologii informacyjnych.
- e) Zapewnia placówkom oświatowym możliwość samooceny jakości kształcenia.
- f) Umożliwia rodzicom i uczniom szkoły podstawowej i gimnazjum indywidualne przygotowanie do powrotu (lub rozpoczęcia kształcenia) do szkoły w Polsce w trybie jednorocznym.
- g) Umożliwia uczniowi szkoły ponadgimnazjalnej indywidualne przygotowanie do matury.

Platforma e-learningowa będzie elementem interaktywnego portalu internetowego, który będzie źródłem aktualnych informacji na temat polskiego systemu oświaty.

Oczekiwany efekt: rosnąca liczba uczących się języka i kultury polskiej za pośrednictwem platformy e-learningowej zarządzanej przez polskie instytucje publiczne.

5. Koordynowanie rozwoju oświaty polskiej za granicą i oświaty polonijnej

A. System ewidencji polskojęzycznych instytucji oświatowych za granicą

Brak pełnej informacji na temat społecznych szkół sobotnich utrudnia polskim władzom oświatowym podjęcie efektywnych działań dla zapewnienia ich uczniom wysokiego poziomu edukacji. Zatem budowa systemu ewidencjonowania polskojęzycznych szkół za granicą jest niezbędnym warunkiem rozwoju oświaty polskiej za granicą i oświaty polonijnej.

Warunkiem stworzenia kompletnej bazy danych jest przeprowadzenie skutecznej kampanii informacyjnej w środowiskach Polonii. Osoby prowadzące polskie szkoły za granicą muszą być właściwie poinformowane o możliwościach, jakie daje im współpraca z polskimi władzami oświatowymi. Kluczową rolę w zakresie przekazywania informacji do Polski będą odgrywać „doradcy oświatowi”. Ważnym instrumentem będzie także interaktywny portal internetowy, który umożliwi polskojęzycznym szkołom za granicą rejestrowanie się i bieżące aktualizowanie informacji na swój temat. Docelowo portal powinien udostępniać standardową informację na temat wszystkich zarejestrowanych szkół.

Ministerstwo Edukacji Narodowej przy współpracy z Zespołem Szkół dla Dzieci Obywateli Polskich Czasowo Przebywających za Granicą i Polonijnym Centrum Nauczycielskim określi szczegółową procedurę rejestracji i informacje, jakie powinny być przekazane do bazy danych.

Oczekiwany efekt: stworzenie kompleksowej, powszechnie dostępnej i na bieżąco aktualizowanej bazy danych na temat placówek oświatowych za granicą prowadzących nauczanie języka polskiego i w języku polskim.

B. Monitorowanie działań związanych z rozwojem polskojęzycznej oświaty za granicą

Do skutecznego koordynowania rozwoju polskojęzycznej oświaty za granicą potrzebne jest stworzenie komórki na bieżąco monitorującej i reagującej na procesy zachodzące w środowiskach Polonii. Komórka taka powinna być umiejscowiona w MEN, który jako instytucja tworząca prawo i mająca wpływ na podział środków z budżetu państwa, ma możliwość skutecznego reagowania na procesy społeczne. Podstawą do podejmowanych decyzji będzie regularna współpraca ze wszystkimi podmiotami działającymi na rzecz oświaty polskiej za granicą i oświaty polonijnej.

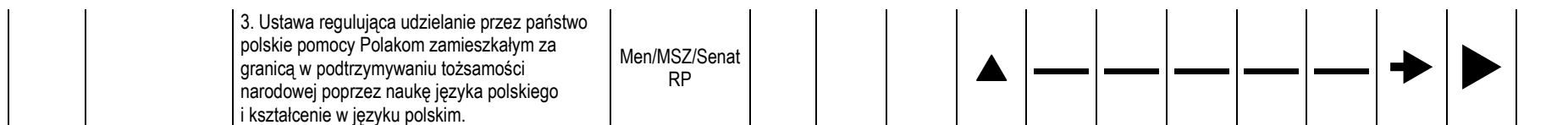
Oczekiwany efekt: stworzenie w strukturze MEN komórki na bieżąco reagującej na procesy zachodzące w środowiskach Polaków zamieszkałych za granicą i inicjującej działania, które rozwiązują pojawiające się problemy.

VI. Harmonogram działań na lata 2009 – 2011.

Priorytet	Zadanie	Działania	Podmiot odpowiedzialny za realizację	Okres													
				I kw. 2009	II kw. 2009	III kw. 2009	IV kw. 2009	I kw. 2010	II kw. 2010	III kw. 2010	IV kw. 2010	I kw. 2011	II kw. 2011	III kw. 2011	IV kw. 2011		
1B,3A,4	I. Przygotowanie i wdrożenie specjalnej podstawy programowej dla dzieci Polaków przebywających za granicą	1. Opracowanie podstawy programowej do zintegrowanego bloku kształcenia kulturowego (m.in. historia i geografia polski, literatura, wiedza o kulturze, wiedza o współczesnej Polsce). Opracowanie standardów wymagań znajomości języka polskiego na trzech poziomach wiekowych, zgodnie z Europejskim Systemem Opisu Kształcenia Językowego.	MEN	▲	—	—	—	—	→	▶							
		2. Przygotowanie we współpracy ze szkołami sobotnimi przykładowych programów nauczania	MEN			▲	—	—	→	▶							
		3. Opracowanie modułowych podręczników i materiałów dydaktycznych pozwalających realizować nową specjalną podstawę programową	MEN				▲	—	→	▶							
		4. Wydawanie świadectw przez szkoły realizujące nową, specjalną podstawę programową	MEN					▲	—	—	—	—	—	—	—	—	→
		5. Wprowadzenie możliwości zdobywania certyfikatów znajomości języka polskiego uczniom szkół sobotnich na wszystkich poziomach Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego.	MEN/MNiSW					▲	—	—	—	—	→	▶			
4/3B	II. Stworzenie warunków do nauczania uczniów poza granicami kraju	1. Pilotaż wdrożenia platformy e-learningowej w ZS na Solcu.	ZS na Solcu			▲	—	→	▶								
		2. Wdrożenie platformy e-learningowej w ZS na Solcu.	ZS na Solcu		▲	—	—	—	—	—	—	—	→	▶			

	z wykorzystaniem technologii informatycznych	3. Udostępnienie w internecie nowej specjalnej podstawy programowej, programów nauczania, modułowych podręczników i materiałów dydaktycznych pozwalających realizować nową specjalną podstawę programową (wszystkie w otwartych licencjach)	ZS na Solcu					▲	—	→	▶							
		4. opracowanie systemu konsultacji e-learningowych dla uczniów i rodziców powracających do polskiego systemu edukacji.	ZS na Solcu		▲	—	—	—	—	—	—	—	—	→	▶			
		6. Działania informujące o możliwości nauczania domowego uczniów poza granicami kraju.	MEN		▲	▶												
		7. Pilotażowe objęcie systemem nauczania domowego uczniów poza granicami kraju.	ZS na Solcu			▲	—	—	→	▶								
		8. Uregulowanie zatrudniania nauczycieli uczących w systemie konsultacyjno-korespondencyjnym	ZS na Solcu			▲	—	—	—	—	—	→	▶					
1A	III. Współpraca zagranicznych jednostek organizacyjnych ZS na Solcu	1. Likwidacja placówek ZS na Solcu niespełniających kryteriów liczby uczniów i kwalifikacji nauczycieli określonych w rozporządzeniu	ZS na Solcu			▲	—	—	—	—	—	→	▶					
		2. Realizacja działań wspierających środowiska rodziców uczniów szkół należących do ZS na Solcu w Warszawie w procesie przejmowania szkół realizujących uzupełniający program nauczania, obejmowanie systemem nauczania domowego uczniów realizujących program nauczania uzupełniającego	ZS na Solcu			▲	—	—	—	—	—	→	▶					
		3. Przekazanie wszystkich placówek ZS na Solcu partnerom społecznym. Zamknięcie placówek nieprzejętych przez stowarzyszenia rodziców, zakończenie wydawania świadectw przez ZS na Solcu.	ZS na Solcu		▲	—	—	—	—	—	—	→	▶					
1B	IV. Powołanie doradców oświatowych przy polskich placówkach dyplomatycznych	1. Powołanie zespołu złożonego z przedstawicieli MEN i MSZ w celu określenia obowiązków, zadań i zasad finansowania „doradcy oświatowego”.	MEN/MSZ			▲	—	—	→	▶								
		2. Przeprowadzenie pilotażu	MEN/MSZ							▲	—	→	▶					
		3. Zatrudnienie doradców oświatowych przy polskich placówkach dyplomatycznych.	MEN/MSZ											▶				

2	V. Status nauczyciela polonijnego	1. Uzgodnienie katalogu przywilejów i wymogów oraz trybu przyznawania statusu <i>nauczyciela polonijnego</i>	PCN			▲	—	—	→	▶							
		2. Opracowanie przepisów pozwalających na nadawanie statusu	PCN				▲	—	→	▶							
		3. Rozpoczęcie przyznawania statusu nauczyciela polonijnego	PCN								▶						
1C,1D 5A, 5B, 3B	VI System koordynacji i wsparcia	1. Powołanie zespołu roboczego złożonego z przedstawicieli instytucji zajmujących się działaniami z zakresu promocji języka, kultury i oświaty polskiej poza granicami kraju.	Senat RP/MEN	▲	▶												
		2. Podział zadań dotyczących materialnego wspierania nauczania języka polskiego i w języku polskim pomiędzy Senat RP, MEN i inne organy administracji publicznej.	Senat RP/MEN	▲	—	—	—	—	—	—	→	▶					
		3. Stworzenie systemu ewidencji placówek oraz pomocy przekazywanej placówkom oświaty polonijnej.	Senat RP/MEN		▲	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	→	
		4. Opracowanie jednolitych procedur wsparcia placówek i nauczycieli języka polskiego spoza granicami kraju (delegowanie i kierowanie nauczycieli, pomoce dydaktyczne, opłaty eksploatacyjne, wyposażenie, szkolenie nauczycieli polonijnych).	MEN		▲	—	—	—	—	—	—	—	→	▶			
		5. Opracowanie i wdrożenie planu operacyjnego działań mających na celu promowanie nowego modelu nauczania języka polskiego i w języku polskim za granicą oraz informowanie Polaków mieszkających za granicą o prawach do nauki języka ojczystego w kraju zamieszkania.	MEN				▲	—	—	→	▶						
		6. Cykliczne monitorowanie efektów.	MEN								▲	—	—	→	▶		
1A	VII Inicjatywy legislacyjne	1. Wydanie rozporządzeń realizujących delegację ustawową z art. 22 ust.1 pkt 3a i 4 Ustawy z 7 września 1991 o systemie oświaty.	MEN	▲	—	→	▶										
		2. Nowelizacja Ustawy z dnia 7 września 1991 o systemie oświaty w zakresie poprawy warunków nauczania języka polskiego i kształcenia w języku polskim poza granicami kraju.	MEN			▲	—	—	→	▶							

Legenda: ▲ rozpoczęcie przygotowań —→ okres przygotowań ▶ wdrożenie

VII. Aneks – tabele i wykresy

Tabela 2. Wysokość budżetu ZS na Solcu w poszczególnych latach

Rok	Wysokość budżetu	
	centrala szkoły w Warszawie	szkoły przy placówkach dyplomatycznych
2004	1 020 748,00	22 521 619,00
2005	999 567,00	24 107 905,00
2006	1 022 956,00	22 194 628,00
2007	1 076 554,00	23 231 050,00
2008	1 057 200,00	24 948 992,00
2009	1 028 000,00	24 960 000,00

Tabela 3. Informacja o liczbie uczniów i nauczycieli w ZS na Solcu (w ujęciu liczby osób i liczby etatów za granicą) w poszczególnych latach

rok	liczba uczniów	liczba nauczycieli	liczba etatów	liczba prac kontrolnych
2004/2005	7780	496	172,76	14182
2005/2006	8597	531	195,31	14848
2006/2007	10101	599	220,07	16746
2007/2008	12012	661	229,05	16821
2008/2009	13843	682	250,48	25640*

Szacunek na podstawie liczby uczniów w kształceniu korespondencyjnym

Wykres 1. Porównanie: liczba uczniów ZS na Solcu i budżet zagraniczny w latach 2004-2008

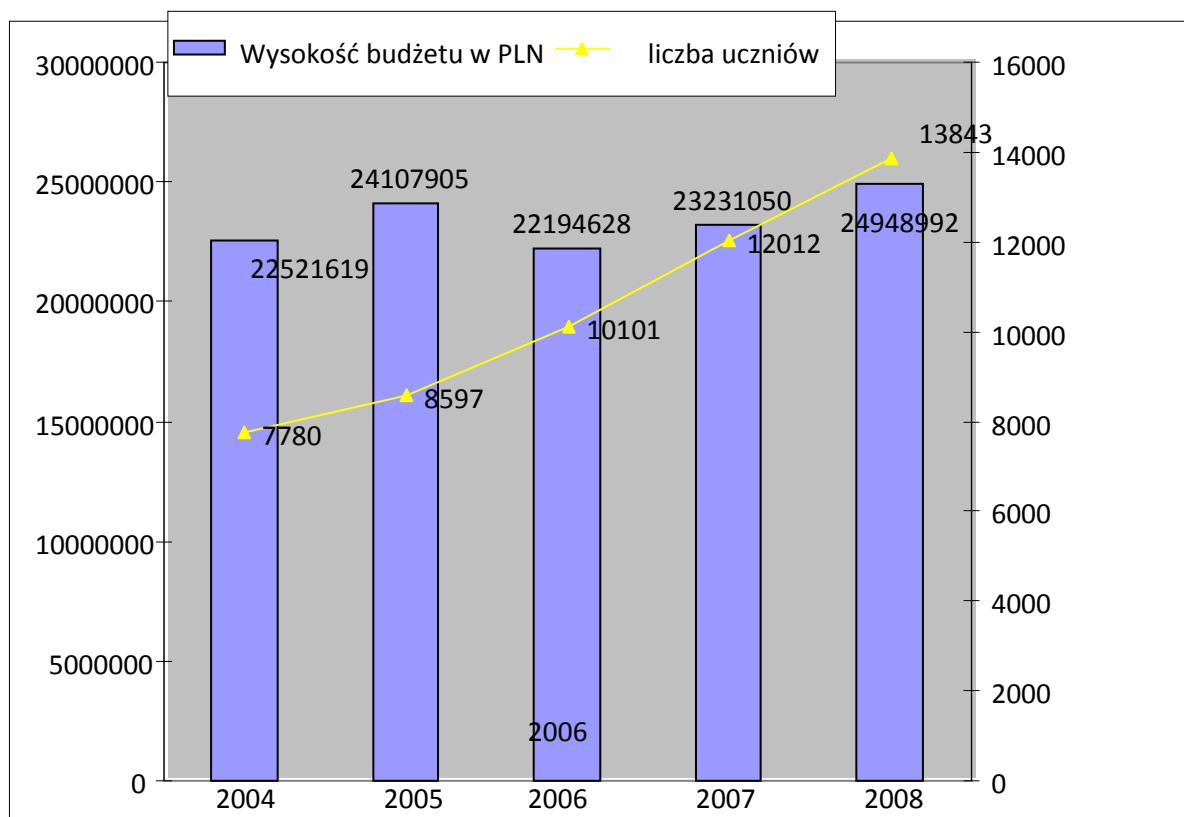

Tabela 4. Liczba uczniów i nauczycieli w zespołach szkół i szkolnych punktach konsultacyjnych

Lp.	Miejscowość	Typ szkoły	Program	SP	GIM	LO	Razem	Liczba nauczycieli
1.	Antwerpia	ZS	u	405	100	28	533	12
2.	Ateny	ZS	r/u/k	922	392	107	1421	47
3.	Saloniki	F	u/k	22	10	0	32	2
4.	Tira	F	u/k	39	12	0	51	2
5.	Berlin	ZS	u/k	121	48	33	202	12
6.	Berno	SPK	u/k	30	14	4	48	5

7.	Zurych	F	u/k	77	6	2	85	8
8.	Bratysława	SPK	u/k	30	13	8	51	7
9.	Bruksela	ZS	u/k	560	199	106	865	16
10.	Mons	F	u	37	8	6	51	4
11.	Polska Misja Katolicka	F	u/k	610	64		674	15
12.	Budapeszt	SPK	u/k	59	29	16	104	8
13.	Bukareszt	SPK	u/k	24	4	6	34	1
14.	Cavan	SPK	u/k	201	36	4	241	8
15.	Chicago	SPK	u/k	82	34	33	149	14
16.	Cork	SPK	u	449	88	0	537	11
17.	Dubaj	SPK	u/k	53	13	0	66	6
18.	Dublin	SPK	u	575	174	41	790	18
19.	Limerick	F	u	337	78	11	426	11
20.	Genewa	SPK	u/k	65	18	3	86	5
21.	Haga	SPK	u	119	41	24	184	8
22.	Hamburg	SPK	u/k	103	40	28	171	7
23.	Helsinki	SPK	u/k	11	11	5	27	3
24.	Kair	SPK	u/k	19	5	1	25	3
25.	Kijów	SPK	u/k	40	18	4	62	4
26.	Kolonia	SPK	u	89	34	20	143	9
27.	Brunssum	F	u/k	39	14	3	56	4
28.	Frankfurt	F	k	103	39	21	163	6
29.	Norymberga	F	k	113	21	7	141	13
30.	Remseck	F	u/k	111	19	19	149	13
31.	Kopenhaga	SPK	u/k	100	46	32	178	8
32.	Viborg	F	u/k	54	16	12	82	6
33.	Kuwejt	SPK	u	26	11	9	46	2
34.	Lille	SPK	u	35	13	7	55	5
35.	Londyn	ZS	u/k	269	69	17	355	10
36.	Londyn	SPK	u	291	46	0	337	16
37.	Luksemburg	SPK	u	32	6	0	38	4
38.	Lyon	SPK	u/k	59	8	2	69	11
39.	Lyon CSI	SP	u	73	31	26	130	1
40.	Madryt	SPK	k	43	21	17	81	3
41.	Meksyk	SPK	k	20	5	3	28	2
42.	Mińsk	SPK	u	84	25	12	121	5
43.	Monachium	SPK	k	190	47	28	265	12
44.	Montreal	SPK	u	48	37	7	92	13
45.	Moskwa	ZS	r/u	62	18	11	91	12
46.	New Delhi	SPK	k	8	2	1	11	1

47.	Nowy Jork	SPK	u/k	85	43	33	161	12
48.	Oslo	SPK	u	133	48	34	215	5
49.	Paryż	ZS	u/k	610	95	14	719	32
	Św.Genowefa		u	328	58	0	386	14
50.	Aulnay Sous Bois	F	u/k	116	36		152	9
51.	Montaigne	SP		21	30	44	95	6
52.	St. Germain en Laye	SP		11	39	28	78	5
53.	Miłosierdzie Boże	F	u	95			95	6
54.	Pekin	SPK	u/k	24	5	2	31	4
55.	Praga	SPK	r/u/k	60	21	11	92	12
56.	Pretoria	SPK	k	14	6	0	20	4
57.	Rabat	SPK	k	20	6	7	33	4
58.	Rzym	ZS	u/k	422	68	24	514	11
59.	Bolonia	F	k	26	7	5	38	3
60.	Mediolan	F	k	41	6	1	48	3
61.	Torvaianica	F	u	129	25		154	2
62.	Sofia	SPK	u/k	35	19	20	74	5
63.	Strasburg	F	u/k	49	8	2	59	6
64.	Strasburg	SP			23	18	41	1
65.	Szanghaj	SPK	k	14	2	3	19	3
66.	Sztokholm	SPK	u/k	161	41	34	236	10
67.	Tel Awiw	SPK	u/k	29	7	5	41	4
68.	Toronto	SPK	u	130	68	40	238	17
69.	Trypolis	SPK	r/u/k	24	13	0	37	2
70.	Tunis	SPK	k/u	20	11	6	37	5
71.	Warna	F	u/k	34	10	11	55	6
72.	Waszyngton	SPK	u/k	79	18	9	106	9
73.	Waterford	SPK	u/k	276	51	4	331	13
74.	Wiedeń	ZS	u/k	410	74	26	510	11
75.	Zagrzeb	SPK	u	40	13	5	58	5
	R a z e m			10 275	2 834	1 110	14219	683
76.	Warszawa	ZS	k	132	54	58	244	

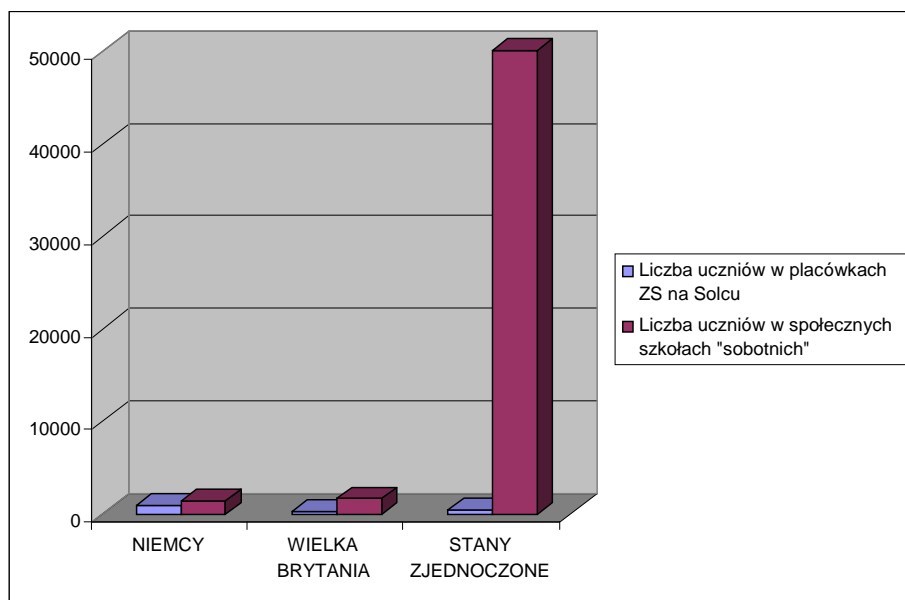
/ZS - zespół szkół, SPK - szkolny punkt konsultacyjny, Filia - filia SPK lub ZS, SP - sekcja polska
/u – uzupełniający plan nauczania, k – kształcenia na odległość, r – ramowy plan nauczania/.

Tabela 5. Liczba uczniów w społecznych szkołach sobotnich i ZS na Solcu w latach 2006-2008

KRAJ	ROK SZKOLNY 2006/2007		ROK SZKOLNY 2007/2008	
	ZS na Solcu	Społeczne szkoły sobotnie	ZS na Solcu	Społeczne szkoły sobotnie
NIEMCY	944	1386	1073	2196
WIELKA BRYTANIA	225	1648	308	3422
STANY ZJEDNOCZONE	463	50000	393	50000

Źródło: ZS na Solcu, <http://www.polishdailynews.com/zop.php?mode=archiwum&id=5536>, www.polska-szkola.pl

Wykres 2. Liczba uczniów szkół za granicą, w których odbywa się nauczanie języka polskiego i w języku polskim, w roku szkolnym 2006/2007

Wykres 3. Liczba uczniów szkół za granicą, w których odbywa się nauczanie języka polskiego i w języku polskim, w roku szkolnym 2007/2008

